

Kun ei voi hengittää

Ilmapiiri näkökulmana nuorten ja muun luonnon välisiin suhteisiin ympäristökriisissä

RIIKKA HOHTI, HENRIKA YLIRISKU, VERNERI VALASMO,
VARPU MEHTO & RACHEL SINQUEFIELD-KANGAS

ABSTRAKTI Tutkimme artikkelissa nuoruutta ympäristökriisien ilmapiirissä keskittyen erityisesti muutoksessa olevaan ihmisen ja muun luonnon suhteeseen. Ilmapiiri on meille sekä tutkimuskohde että affektiivisen ja ontologisen virittymisen metodi. Esittelemme tutkimusta, jota olemme tehneet luonnontieteellisessä museossa yhdessä nuorten kanssa. Erittelemme ihmisen ja muunlajisten välisiä rajanvetoja, elämän, kuoleman ja eloisuuden teemoja sekä nuorten tulevaisuuden näköaloja lajikadon hiljentämässä maailmassa. Ilmapiirin etnografia ja taideperustainen työskentely nostavat esiin aistivan ja tietävän ihmistä laajemman maailman sekä suhteissa kehkeytyvän subjektin. Ilmapiirin käsite tuottaa monitahoista tietoa tämän hetken nuoruudesta toisaalta paikantamalla, toisaalta laajentamalla tarkastelua ja vastustamalla yksinkertaista kausaalisuutta ja aikatilakäsityksiä. Ilmapiirien kautta voi lähestyä sekä nuoria että monilajista maailmaa kunnioittaen ambivalensseja ja ei-tietämistä ja avaten tilaa ihmisyyden uudelleen määrittelyn kriittiselle liikkeelle.

ASIASANAT *ilmapiiri, ympäristökriisi, nuoret, museo, monilajisuus*

Yhtäaikaiset ja toisiinsa limittyvät ympäristökriisit kuten ilmastonmuutos, sään ääri-ilmiöt ja luontokato muovaavat käsityksiä ihmisyydestä ja ihmisen asemasta muun luonnon osana. Ne muuttavat lapsuutta ja nuoruutta siinä missä aikuisuuttakin (esim. Kraftl ym. 2020). Vaikka muutokset koskevat kaikkia, saattavat ne tuntua nuorten elämässä erityisin tavoin. Erityisyys kumpuaa nuorten yhteiskunnallisesta asemasta sekä niistä odotuksista, toiveista ja mielikuvisista, joita nuoruuteen yhteiskunnassa liitetään.

Ympäristökriisejä on viime aikoina usein käsitteellistetty niin kutsutun antroposeenin ajan kehityksessä. Antroposeeni, ”ihmisen aika”, kertoo ihmisen toiminnan ja planeettamme kietoutuneisuudesta (Crutzen & Stoermer 2000; Hohti ym. 2022a). Maanviljelyksen, teollistumisen ja ydinkokeiden kaltaiset prosessit ovat aiheuttaneet näkyviä muutoksia maankuoreen, ilmakehään ja lajikirjoon. Antroposeenin jäljet näkyvät myös ihmisruumiissa, joihin siirtyy veden ja ilman myötä mikromuovia ja muita teollisesti

valmistettuja materiaaleja pieninä hiukkasi-
na. Planeetan ja ruumiin yhteys on läpäisevä ja
monisuuntainen, toisin kuin länsimaisissa ajatte-
lutavoissa perinteisesti ihmisestä ja luonnosta on
ajateltu.

Tässä artikkelissa tutkimme sitä, miten ympä-
ristökriisien aika muovaa nuoruutta. Erityisesti
pohdimme, miten nuorten muuttuvaa suhdetta
luontoon ja muunlajisiin eläimiin voisi ymmär-
tää laadullisesti tässä ”normalisoituneen epäva-
kauden” ajassa (Massumi 2009). Olemme ryhmä
monitieteistä kasvatustiedettä tekeviä tutkijoita,
joiden tutkimusalueet sivuavat kestävyystieteitä,
lapsuuden- ja nuorisotutkimusta, monilajista
tutkimusta, taidekasvatusta, käsityötieteitä sekä
teknologiantutkimusta. Lähtökohtamme on aja-
tus siitä, että yllä kuvattu ihmisen ja planeetan
ontologinen kietoutuneisuus on luonteeltaan
myös affektiivista: ympäristökriisi on yhtä lailla
tunteiden kriisi kuin ekologinen, sosiaalinen tai
poliittinen hätätila (Bryan & Mochizuki 2024).

Ekologisen kriisin psykologisia ja mentaalisia
ulottuvuuksia kuten ympäristöahdistusta ja sen
käsittelyn keinoja on avattu paljon myös nuori-
sotutkimuksessa (esim. Karsgaard & Davidson
2021; Hickman ym. 2021). Suomessa on vuosittai-
sissa nuorisobarometreissa käsitelty ympäristöön
ja nuorten omiin vaikutusmahdollisuuksiin liit-
tyviä tunteita sekä tulevaisuuden perspektiivejä
(Kiilakoski 2022; Happonen & Kiilakoski 2025).
Tässä tavoitteemme ei kuitenkaan ole eritellä
ympäristökriiseihin liittyviä tunteita sinänsä. Sen
sijaan haluamme pohtia niitä osana muuttuvaa
ihmisen ja muun luonnon välistä suhdetta.

Perinteiset luontoa ja ihmistä erottaneet ajat-
telutavat ovat sisältäneet käsityksen ihmisestä
erillisenä toimijana ja luonnosta toiminnan
taustana tai sen kohteena. Tämä on vaikuttanut
myös nuorisotutkimuksen kysymyksenasettelui-
hin, lähestymistapoihin ja metodologioihin, joi-
den keskiöön on usein asetettu ihminen, usein
ikään kuin muista olennoista ja ei-inhimillisestä
ympäristöstä erillisenä (ks. Tammi & Rautio
2022). Valtaosa tutkimusten pääargumenteista
on koskenut ihmisen toimintaa, esimerkiksi
ihmisen luomia suhteita luontoon sekä ihmisen
erityistä toimijuutta ja roolia ympäristökriisiin

ratkaisijana – tavalla, jossa muunlajisten toimi-
joiden osuutta ei aina huomioida. Ekologisen
kriisin ontologinen ja affektiivinen kietoutunei-
suus on synnyttänyt tarpeen hakea uudenlaisia
tutkimuksen tekemisen ja representaation tapoja
(Kraftl ym. 2020, Malone 2017). Tähän haaste-
eseen esittelemme yhden mahdollisen vastauksen,
ilmapiirin käsitteen, jonka potentiaaleja poh-
dimme nuorisotutkimuksen lähestymistapana.

Ilmapiirin käsite nousee affektitutkimuk-
sesta, jossa painottuu kollektiivinen, esitietoinen
ja dynaaminen näkökulma tunteisiin. Tunteista
puhutaan tällöin ihmistä laajempina voimina ja
toimintana ihmisyyksilöön sijoittuvan tunneko-
kemuksen sijaan (Massumi 2009; Seigworth &
Gregg 2010). Laadullisen ympäristötutkimuksen
lähestymistapana ilmapiiri tai *affektiivinen ilma-
piiri* (Anderson & Ash 2015) rikastaa niin kutsut-
tuihin ympäristötunteisiin liittyvää keskustelua,
joka usein pohjautuu kyselytutkimuksiin (esim.
Hickman ym. 2021; Kiilakoski 2022). Suhteisena
käsitteenä ilmapiiri sijoittuu fyysisen ympäristön
ja elävien olentojen – niin ihmisten kuin muun-
lajistenkin – välille, mahdollistaen monenlais-
ten yhteen kerääntyvien elementtien tarkaste-
lemisen osina samaa ilmiötä (Anderson & Ash
2015). Ilmapiiri voi toisinaan tuntua selkeänä
ja jaettuna kokemuksena, kuten esimerkiksi
jalkapallo-ottelussa voiton tai häviön hetkellä.
Toisinaan ilmapiiri taas voi olla harsomainen,
häilyvä ja ohikiitävä, sellainen kuin vaikkapa
marraskuun päivään hiipivä tunne väsymyk-
sestä ja alakulosta. Joka tapauksessa ilmapiiri on
aina ihmistä laajempi kokonaisuus, ja siten sen
kautta voi lähtökohtaisesti ylittää edellä kuvat-
tuja totuttuja ihmiskeskeisiä ajattelutapoja.
Tutkimuksellemme erityisen tärkeää on ilma-
piirin käsitteeseen sisältyvä dynaaminen kak-
sisuuntaisuus: ympäristössä ja yhteiskunnassa
tapahtuvat muutokset synnyttävät tietynlaisia
ilmapiirejä, mutta affektiiviset ilmapiirit osal-
taan myös vaikuttavat ympäristöön ja yhteiskun-
taan muotoillen ajatuksia ihmisen toimijuudesta
ja asemasta osana luontoa.

Artikkelissa kysymme, miten ihmisen ja
muun luonnon suhdetta voi tutkia ilmapiirin
näkökulmasta ja miten ilmapiiri käsitteenä ja

lähestymistapana avaa nuorten kokemuksia ympäristökriiseissä. Ilmapiiri on tutkimukses- samme läsnä sekä ilmiönä, affektiivisena voi- mana, että käsitteenä, jota käytämme nuorisotut- kimuksellisenä lähestymistapana. Siten sekä tut- kimme ympäristökriisin ja siihen liittyvien muu- tosten ilmapiirejä että lähestymme ilmapiirin *kautta* niitä tapoja, joilla ympäristön vaarantumi- nen tihkuu, kertyy, painostaa ja toistuu nuorten arjessa – tapoja joilla ympäristökriiseistä tulee ”ilmaa, jota nuoret hengittävät”.

Monitahoisena, aisteihin pohjautuvana ja tunnustelevana lähestymistapana ilmapiirin metodologia haastaa laadullisen tutkimuksen tekijää. Sillä on omat rajoitteensa varsinkin sil- loin, jos tavoitteena on perinteinen tieteellinen argumentointi ja selkeät johtopäätökset. Ilmapiireissä yksiselitteisesti määrittyvä aika ja paikka sekä lineaariset syy-seuraussuhteet eivät päde (Stewart 2011). Tällä on puolestaan väiku- tuksensa tapoihin, joilla analyysia voidaan tehdä, sekä tieteellisen esittämisen tyyliin ja muotoon. Tässä tutkimuksessa ilmapiirin käsite on ohjan- nut sekä tutkimusasetelmaa, menetelmien valin- taa että analyysia, jossa keskeistä on herkimysti- men, ilmapiiriillisten ilmiöiden seuraaminen sekä niiden keskusteluttaminen ajankohtaisten teo- rioiden ja käsitteiden kanssa (ks. Taguchi & St Pierre 2017). Tavoitteemme on myös osin kokeel- lisen ja monitahoisesti pohtivan kirjoittamisen avulla vaalia ilmapiiriin kuuluvaa avoimuutta ja hengittävää otetta.

Seuraavassa osiossa sijoitamme tutkimuk- semme osaksi nuorisotutkimuksen viimeaikaista ekologista painotusta ja siihen liittyvää keskus- telua nuorten ympäristötunteista. Esittelemme tämän jälkeen tarkemmin ilmapiirin käsitteen ja käymme läpi sitä, miten käsitettä on määri- teltä ja käytetty viimeaikaisen yhteiskunnallisen ympäristötutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen alueilla. Tätä seuraavassa osiossa esittelemme ilmapiiriä metodologiana pohjaten luonnontie- teelliseen museoon sijoittuvaan nuorten kanssa toteutettuun etnografiseen tutkimukseen. Tuomme esille, miten ilmapiiri lähestymistapana suuntaa havainnointia ja nostaa esille uuden- laisia kysymyksiä ja etnografisia herkkyyksiä.

Kuvaamme lopulta, miten ilmapiirejä voi akti- voida taiteen keinoin. Empiiristä tutkimusta valottaa aineisto, johon kuuluu tutkijoiden etno- grafisia kenttämuistiinpanoja ja valokuva-aineis- toa sekä nuorten osallistujien tekemiä muistiin- panoja ja piirroksia. Lisäksi käytämme aineis- tona tutkijoiden, nuorten osallistujien ja museon asiantuntijoiden välisiä keskusteluja sekä nuor- ten toteuttamia dioraamateoksia.

Nuorisotutkimuksen ekologinen käänne ja ympäristötunteet

Kuten kaikki tieteenalat myös nuorisotutkimus on uuden edessä ympäristökriisien haastaessa ihmisyyteen ja yhteiskuntaan liittyviä totuttu- ja käsityksiä. Parastaikaa ymmärretään uudella tavalla yhteiskunnallisten kehityskulkujen ihmis- tä laajempaa luonnetta. Ihmisten kulttuurisia saavutuksia arvioidaan uudelleen valottaen sitä, miten ne ovat perusteiltaan yhteissaavutuksia, perinjuurin riippuvaisia muiden luontokappalei- den suomasta tuesta ja resurssista taikka heidän hyväksikäytöstään (esim. Grusin 2015).

Nuorisotutkimuksen alueella voidaan puhua ekologisesta käänteestä, jonka myötä perinteis- iä teemoja, kuten osallistumista, toimijuutta ja demokratiaa, tarkastellaan entistä useammin ympäristöön ja kestävytyteen (Bryan & Mochizuki 2023; Gorman ym. 2024) sekä planetaarisiin rajoi- hin (Laine 2023) liittyvinä kysymyksinä. Nuorten oma tieto, joka on perinteisesti haastanut val- litsevia yhteiskunnallisia normeja, liitetään nyt usein ympäristöliikkeeseen ja -aktivismiin (esim. Rousell & Cutter-MacKenzie-Knowles 2020). Aikamme nuoriin liitetään ekologisen käänteen myötä kenties entistä intensiivisempiä affektiiv- isia odotuksia ja toiveita sekä toisaalta uhan ja epävarmuuden näkymiä. Lapsuudentutkija Sheldon (2016) on huomauttanut, että jännittei- seksi tilanteen tekee se, että lapsia halutaan suo- jella ympäristökriisin julmilta ja ahdistavilta tosi- asioilta samalla kun heiltä odotetaan aktiivista roolia kriisin ratkaisemisessa. Tällaisia odotuksia voi nähdä myös nuorisotutkimuksen alueella esi- merkiksi nuorisokeskeisessä planetaarisen ter- veyden opetussuunnitelmassa (ks. Tilleczek ym.

2023), jonka tavoitteena on ottaa nuoret mukaan aktiivisina toimijoina ja muutosagentteina.

Nuorten ja ympäristön välistä yhteyttä tulkitaan tänä päivänä usein tunnekokemuksen kautta. Ympäristötunteiden ja ympäristöahdistuksen käsitteistä (ks. esim. Pihkala 2022) on tullut osa aikamme yleiskieltä. Kyselytutkimuksissa on todettu, että ilmastonmuutos on yksi suurimpia, joidenkin mukaan suurin, lasten ja nuorten tämänhetkistä huolenaiheista Suomessa (esim. Kiilakoski & Laine 2021; Pekkarinen & Tuukkanen 2020). Bryan ja Mochizuki (2024) puhuvat ympäristöaktivismiin liittyvästä ”emotionaalistumisesta”. Tunteiden korostaminen vaikuttaa olevan ilmiö, joka koskee ympäristöpuhetta laajemminkin, mutta erityisesti nuorten ja ympäristön suhdetta.

Ympäristötunteita ja niiden kanssa selviytymistä pidetään tärkeänä aiheena muun muassa siksi, että niiden avulla ylläpidetään solidaarisuutta ja niitä voidaan oppia käsittelemään ja kanavoimaan aktivismiin ja ympäristöä suojelemaan toimintaan (Pihkala 2024). Näissä näkökulmissa tunnistetaan ihmiskeskeisen ajattelutavan ongelmallisuus, mutta toisaalta niiden taustaoletuksissa säilytetään ainakin jonkinasteinen ihmisen ja luonnon välinen ontologinen erillisuus. Tässä artikkelissa meitä kiinnostavat sellaiset tutkimuksen tekemisen tavat, joissa tätä perinteistä humanistista taustaoletusta lähtökohtaisesti haastetaan. Tavoitteenamme on välttää erillisyyden mahdollistamat representaatiot, joissa luonto kuvautuu ihmisen toiminnan kohteena ja ihminen taas toimijana passiivisen luonnon taustaa vasten. Ilmapiirin käsitettä käyttämällä haluamme siirtää tunnekesustelun painopistettä kohti suhteisuutta ja kehittää sitä kautta laadullisen nuorisotutkimuksen ontologista herkkyyttä ja ekologista refleksiivisyyttä (Celermajer ym. 2025). Ontologisella herkkyydellä tarkoitamme sitä, että ihmisen oletettu erillisuus ja erityisasema muun luonnon joukossa tunnistetaan, sitä tutkitaan kriittisesti ja myös haastetaan.

Ennen kuin siirrymme esittelemään empiiristä tutkimustamme, syvennymme vielä tarkemmin affektin ja ilmapiirin käsitteisiin ja siihen, miten niitä on aiemmin käytetty tutkittaessa

ympäristön fyysisten muutosten, tunteiden, yhteiskunnallisten ja sosiaalisten rakenteiden sekä ympäristötoimijuuden välisiä suhteita.

Affekti ja ilmapiirin käsite

Ilmapiirin käsite pohjautuu affektitutkimukseen. Tunteen ja affektin termejä käytetään toisinaan samankaltaisiin tarkoituksiin ja limittäin (esim. Ahmed 2014). Useimmiten affektin yhteydessä kuitenkin viitataan laajempaan tuntuvaan kokemukseen, jota ei voi redusoida yksittäisiin nimettyihin tunnetiloihin. Affektia voi ajatella esipersonallisenä ja esikielellisenä intensiteettinä, joka toimii tapahtumien sisällä ja niiden kautta yksilön ja yksilöllisen tietoisuuden ylittävillä tavoilla. Siitä puhutaan ruumiiden tasolla ja niiden välillä vaikuttavana ja kiertelevänä voimana, joka joko lisää tai rajoittaa kyvykkyyksiä ja toimintaa (Seigworth & Gregg 2010.) Emootion eli tunteen voi puolestaan hahmottaa ihmisen tietoisuuteen jääväksi jäljeksi laajemmas- ta affektiivisesta kohtaamisesta, jossa ihminen sekä vaikuttaa että vaikuttuu (Rousell ym. 2024). Sosiaalitieteissä affektin käsitettä käytetään usein laajentamaan tarkastelua siten, että etusijalla ei ole järjen ja tavoitteiden mukaan toimiva ihmismieli. Sen sijaan kriittinen huomio kohdistuu ruumiisiin, niiden keskinäisiin vaikutuksiin ja ekologiisiin suhteisiin (Rousell ym. 2024).

Eräs tapa määritellä ilmapiiri on ajatella asioiden kerääntymistä yhteen tilanteiksi tai sommitelmiksi (Tsing 2015) ja sitä, millaisia affekteja, intensiteettejä ja laatuja näissä kerääntymisissä ilmenee. Tsingille (2015) sommitelma (*assemblage*) on rajoiltaan avoin asioiden, materiaalien ja ilmiöiden kokoontuminen. Sommitelma on myös lähestymistapa, jonka avulla voi luoda uusia kysymyksiä ja tutkia prosesseja olettamatta niitä ennalta. Ilmapiiriä voi ajatella sommitelmaan liittyvänä affektiivisena ulottuvuutena. Kuten sommitelma, myös ilmapiiri on ihmistä laajempi tarkastelun kohde: se tarjoaa tavan tutkia ruumiita, aikatiloja, affekteja, tunteita ja tunnelmia niiden samanaikaisissa yhteen tulemisissa. Näin ilmapiiri sekä käsitteenä että tutkimuksellisenä lähestymistapana on avoin

ja heterogeeninen. Se ei sitoudu yhteen ilmiöön tai tieteenalaan vaan kutsuu poikkitieteiseen tarkasteluun ja monien erilaisten tietämisen tapojen huomioimiseen.

Sekä tunteista että affekteista puhuttaessa joudutaan usein liikkeessä olevaan ja sekoituneeseen maastoon. Affektit ylittävät ajan ja paikan rajoja (Thomson ym. 2012). Esimerkiksi traumakokemukset osoittavat, että affektit voivat aktivoitua tuoreina uudelleen pitkänkin ajan kuluttua. Toisinaan tunteet taas tarttuvat ”tahmeina” paikkoihin ja materiaaliisiin esineisiin ja asioihin (Ahmed 2014), ja usein ne myös sekoituvat toisiinsa. Ympäristöahdistusta kuvataankin perheeksi monitahoisia toisiinsa linkittyviä tunteita (Pihkala 2022). Tunteet eivät sulje toisiaan pois, vaan ne esiintyvät usein ambivalentteina: arjen tilanteissa sama ihminen voi sekä välttää ympäristöstä että olla välittämättä. Ekologinen suru voi kohdistua jo menetettyihin eläin- tai kasvilajeihin tai ekosysteemeihin, mutta suru voi laajentua koskemaan yhtä lailla myös tulevia, odotettavissa olevia menetyksiä (Cunsolo & Ellis 2018). Massumi (2009) puolestaan kuvaa ympäristökatastrofin uhkaa sanoen, että uhan affekti tuntuu kaikista voimakkaimmin pinnanalaisen odotuksen tunteessa, silloin, kun mitään oikeastaan ei tapahdu.

Cunsolo Willox ja kollegat (2013) käyttävät *ekologisen affektin* käsitettä lähestyäkseen sen avulla ympäristön muutosten ja tunne-elämän hyvinvoinnin välistä yhteyttä. Rousell ja kumppanit (2024) analysoivat samaan tapaan nuorten ympäristöaktivismiin liittyviä ilmapiirejä ja sitä, miten kokemukset ilmastonmuutoksesta voivat liittyä samanaikaisesti sään ja affektien liikkeisiin. Heille ilmapiirin käsite toimii välineenä lähestyä näiden ulottuvuuksien välistä suhteista dynamiikkaa. Ilmapiirin näkökulmasta affektiiviset kokemukset ympäristöstä voivat toimia energiaa eri tavoin jakelevina ja kanavoivina voimina, jotka eivät ala ihmisyksilön sisältä eivätkä jää yksilöihin. Ne voivat noudattaa samankaltaista logiikkaa kuin sään ilmiöt: ne saattavat kumuloitua monipaikkaisina, liittyä ja purkautua, toisinaan ennakoitusti, mutta myös ennakoimattomasti (Rousell ym. 2024.) Prosessit eivät siis

välttämättä etene syyn ja seurauksen logiikalla lineaarisessa ajassa. Niiden ymmärtämiseksi tarvitaan kompleksisempia paikan ja ajan ymmärtämisen ja käsitteellistämisen tapoja (ks. myös Kurth & Pihkala 2022).

Tutkimuksen tekeminen ilmapiirissä, ilmapiiristä, ilmapiirin avulla, on luonteeltaan uppoutuvaa, immerstiivistä. Verlie ja Neimanis (2023) ovat tutkineet hengittämistä ilmiönä ja lähestymistapana, joka sitoo yhteen ympäristön muutosten fyysisiä ja mentaalisia puolia lisäten näihin näkökulmiin myös yhteiskunnalliset eriarvoisuudet. Viime aikoina hengittämiseen liittyvä kriittinen tutkimus on saanut ajankohtaisuutta esimerkiksi maastopalojen, suurkaupunkien ilman hälyttävän korkeiksi nousevien saastepitoisuuksien ja Black Lives Matter -liikkeen yhteydessä. ”I can’t breathe” viittaa tunnettuun rasistiseen väkivaltatapaukseen, mutta rasismi voi olla myös ilmapiirillinen ilmiö, joka läpäisee yhteiskunnan kuin sää (Sharpe 2016, viitattu Rousell ym. 2024).

Ilmapiiri menetelmänä

Andersonin ja Ashin (2015) mukaan ilmapiiri ei niinkään kuvaa tai esitä (representoi) ilmiöitä vaan toimii ennemmin niiden sisältämien suhteiden analyysin välineenä. Ilmapiirin käsitteestä on viime aikoina kiinnostuttu esimerkiksi mediatutkimuksen, johtamis- ja organisaatiotutkimuksen ja antropologian aloilla (ks. esim. Ingold 2016; Julmi 2017; Brown ym. 2019). Ilmapiirin näkökulmasta on tutkittu esimerkiksi tunnettyötä (Kolehmainen & Mäkinen 2021), kaupunkisuunnittelua (Edensor & Sumartojo 2015), poliittista osallistumista (Rousell ym. 2024; Salo ym. arvioitavana) ja koulutusta (Vaahtera ym. arvioitavana). Ilmapiirin metodologian avulla on toisaalta eritelty ilmiöiden paikantuneisuutta, toisaalta taas haastettu teollisen tutkimuksen tuottamaa pysäytettyä kuvaa ja nostettu etusijalle liikettä, muutosta ja ilmiöiden tarttuvaa ja tartuttavaa luonnetta (Anderson & Ash 2015). Stewart (2011, 445) puhuu ilmapiireihin virittymisistä (*atmospheric attunements*). Hänelle ilmapiirit ovat kouriintuntuvia ja aistittavissa, mutta samalla

mielikuvituksellisia ja hallitsemattomia, materiaalisia ja abstrakteja. Niihin kuuluu rytmejä, arvoja, mielialoja, tuntemuksia, tempoja ja elinkaaria. Ne voivat terävöittää aisteja tai toisaalta häiritä niitä.

Schroer ja Schmitt (2018) määrittelevät ilmapiirin etnografian (*atmospheric ethnography*) tutkimukseksi, joka kohdistuu ilmapiiriin voimiin ja merkitykseen liikkuvassa maailmassa. Sen parissa analysoidaan suhteisia ja transformatiivisia prosesseja, joiden kautta ihmiset ja muunlaisiset havaitsevat, kokevat ja elävät yhdessä. Andersonille ja Ashille (2015) ilmapiirin metodologiassa kyse on pitkälti tutkimuksen tyylistä: tavoista, joilla tutkimus voi rekistroidä intensiteettejä, kosketuksia ja yhteyksiä. Tutkimuksemme kannalta ilmapiiriin kiinnostaviin mutta toisaalta myös haastaviin piirteisiin kuuluu sen kaksisuuntainen dynamiikka: ilmapiiri muotoilee tapahtumia ja tapahtumat puolestaan muotoilevat ilmapiiriä (Anderson & Ash 2015). Ilmapiiri ei näin ole ihmisen toiminnan tausta vaan ennemmin vuorovaikutussuhde. Kiinnostavaa ei tällöin ole yksittäinen tunne reaktion ympäristön muutoksiin, vaan tunteiden kirjon moninaiset seuraukset toiminnassa (ks. myös Pihkala 2022). Nuo seuraukset puolestaan voivat vaikuttaa tunteisiin ja ilmapiireihin ja muovata niitä uudelleen.

Toinen tutkimusmetodologisesti haastava piirre on ilmapiiriin hetkittäinen ohuus ja ohikiitävyys. Ilmapiiriin laadulliseen moniselitteisyyteen kuuluu niiden toisinaan hiipivä, toisinaan räjähdysmäisesti tarttuva ja leviävä luonne. Erityisesti digitaalisen median aikakaudella hiipien alkanut ilmapiiri saattaa yllättäen muuttua järeäksi poliittiseksi voimaksi, joka vaikuttaa esimerkiksi äänestyskäyttäytymisen tai pörssikurssien kaltaisissa ilmiöissä. Ilmapiiriin voimaa valjastetaan myös tehokkaasti erilaisiin kaupallisiin tarkoituksiin lukemattomissa eri yhteyksissä, edistäen vaikkapa aamiaismurojen tai asuntojen liikkeitä markkinoilla (ks. Wall 2019).

Kasvatustieteilijöinä ja lapsuuden ja nuoruuden tutkijoina inspiroidumme erityisesti Kathleen Stewartin (2011) ajatuksesta, jonka

mukaan asioita opitaan ja muistetaan, ei niinkään asiasisältöinä, vaan erilaisina laatuina, rytmeinä, voimina, suhteina ja liikkeenä – ilmapiireinä, joita näihin asioihin liittyy. Kasvatuksen käytännöissä on pitkään tunnistettu koululuokan ilmapiiriin merkitys oppimiselle (Raustevon Wright ym. 2003). Tutkimuksemme liittyy aiempaan kriittiseen museotutkimukseen, jossa ilmapiiriin käsitettä on käytetty havaintojen herkistämiseen liittyvänä työkaluna. Ilmapiirien kautta on muun muassa kiinnitetty huomiota tapoihin, joilla länsimaisen luonnontieteen auktoriteetti syntyy museon arkkitehtuurin ja sen kertomusten muodostamisessa sommitelmissa, samalla kun toiset näkökulmat – kuten muinaisesineet louhineiden orjien tai kaivannoilla työskennelleiden hevosten kokemukset – jäävät vaikeasti tunnistettaviksi tai näkymättömiksi (Hohti ym. 2022b). Museopedagogiikassa luodaan tarkoituksella ilmapiirejä, joissa puhutellaan uteliaisuutta, nuorten oletettua luontaista tiedonhalua. Utelaisuuden ilmapiireissä voidaan kuitenkin nähdä myös ei-viattomia kolonialismin kaikuja (Sitomaniemi-San 2019). Hiljaisuudet, näkymättömyydet ja kahden ilmapiiriin, kuten vaikkapa ihastuksen ja hämmennyksen, väliset hankaukset ovat kriittisen tutkimuksen tärkeitä lähtökohtia (Anderson & Ash 2015; Hohti ym. 2022b).

Tutkimuksemme ja sen takana olevan laajemman hankkeen lähtökohtana on, että ilmapiiriin avulla voi tutkia antroposeeniin liittyviä rajanvetoja ihmisen, luonnon, eläimen ja kulttuurin välillä. Olemme yhdistäneet ilmapiiriin metodologiaa *monilajisen tutkimuksen* ”huomioimisen taitoihin” (van Dooren ym. 2016) ja aistietnografiaan (Pink 2015). Tällöin olemme kiinnittäneet huomiota esimerkiksi tuoksuihin, jotka kertovat siitä, miten jopa ihmisen puhtaaksi siivoamat ympäristöt ovat mikrobisella tasolla väistämättä monilajisia.

Seuraavaksi kuvaamme museossa toteuttamamme tutkimusta avaten sitä, miten edellä kuvattu virittyminen ja herkistyminen voivat auttaa tarkastelemaan ihmisen, luonnon ja eläimen välisten suhteiden ja rajanvetojen piirteitä.

Ilmapiirin etnografiaa luonnontieteellisessä museossa

Toteutimme pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa luonnontieteellisessä museossa työpajojen sarjan, johon kutsuimme 16–18-vuotiaita nuoria tutkimaan kanssamme ihmisen ja muiden eläinten välisiä muuttuvia suhteita. Kutsua levitettiin sekä museon omilla sosiaalisen median kanavilla että lumipallona tuttujen opettajien ja taidepedagogien kautta. Kokoonnuimme kahdeksan nuoren kanssa museossa viitenä iltana aukioloajan päätyttyä tutkimaan museon tiloja, näyttelyitä ja kokoelmia. Nuoret olivat mukana vapaaehtoisesti, ja heiltä pyydettiin asianmukaiset suostumukset koskien tutkimukseen osallistumista, aineiston käyttöä ja julkaisua. Nuoria muistutettiin pitkin tutkimusta siitä, että heitä ei voi tunnistaa tutkimuksesta, tutkimukseen osallistumisen voi milloin vain keskeyttää ja että tietyn aineiston osan käytön voi halutessaan estää.

Työpajoihin ilmoittautuneet nuoret olivat monin tavoin kokeneita ympäristöasioiden ajattelijoita, osa jopa vaikuttajia aktivisteina ja nuorisopolitiikassa. Joillekin nuorille ympäristöstä välittäminen oli seikka, joka sai heidät tuntemaan itsensä erilaisiksi esimerkiksi koulutovereiden joukossa. Valkoihoisina lukiolaisina he edustivat etuoikeutettua keskiluokkaista kuplaa, minkä he itsekin tiedostivat ja näkivät usein kyynisessä valossa. He eivät voineet hyväksyä sitä, että luonnonsuojelua kohdellaan mielipideasiana.

Työpajakerroilla oli kullakin oma teemansa, johon johdatteli museolla työskentelevän ammatilaisen alustus. Teemoja olivat tutustuminen luonnontieteelliseen tutkimukseen ja sen historiaan, eläin nimeltä ihminen, luontokato sekä nuorten ja muun luonnon suhde. Viimeisellä tapaamiskerralla teemoja vedettiin yhteen ja järjestettiin pop up -näyttely työpajoissa valmistetuista teoksista.

Miten ilmapiirien kehkeytymistä seurataan etnografisesti? Ilmapiiri kulki työpajoissa mukana tutkimuksen osallistujien ja tutkijoiden yhteisenä lähestymistapana, joka sisälsi havainnointia, aistimista ja virittymistä. Ilmapiirin metodologia auttaa toisaalta tarkentamaan

yksityiskohtiin ja näin havainnoimaan kunkin sommitelman erityislaatuista, toisaalta liittämään tutkittavaan ilmiöön uusia ulottuvuuksia. Kuljetimme kuhunkin tapaamiskertaan liittyviä teemoja mukana museon huoneesta toiseen. Näyttelyhuoneiden ilmapiirien vaihtuessa kysymykset, kuten kysymys ihmisen ja eläimen välisestä erosta, rikastuivat ja saivat seuraansa uusia kysymyksiä. Työskentelyssämme korostui aistiva ja läsnä oleva tutkija sekä mukana hengaaava havainnoinnin muoto. Kuten McCormack (2018) kuvaa, ilmapiirin kautta työskennellessään tutkija ei ainoastaan seuraa tiettyä tilannetta vaan hän tunnistaa sen, miten asiat ja tilat myös seuraavat ja kutsuvat häntä, joten hän ei toimi ainoastaan oman intentionsa tai suunnitelmansa ohjaamana. Meille tämä tunne tuli usein museon yleisöltä suljetuissa tiloissa ja kokoelmissa, kun pysähdyimme huomaamaan esillä olevien eläinten elottomia ja kuitenkin eloisiksi tehtyjä ruumiita.

Hyödynsimme myös taideperustaisia menetelmiä, joissa esimerkiksi piirtämis- ja kirjoitus-harjoitusten avulla palasimme yhä uudestaan prosessin aikana koettuihin tunnelmiin työstääksemme ihmistä ja muuta luontoa koskevia kysymyksiä. Nuorille oli jaettu omat muistikirjat, joihin heitä kannustettiin tekemään muistiinpanoja. Muistikirjat toimivat työpajasarjojen kertoja yhdistävinä materiaalisina matkakumppaneina, joiden parissa nuoret tekivät samaa työtä kuin työpajoissa mukana olleet etnografisia kenttämistiinpanoja kirjoittavat tutkijat. Muistiinpanojen avulla nuoret ja tutkijat saattoivat palata havaintoihinsa, jotka kerrostuivat ja edelleen rakentuivat työpajojen välisinä aikoina.

Stewartin (2011) mukaan myös kirjoittaminen toimii reittinä tilanteiden ja tapahtumien ilmapiirillisiin tekijöihin. Kirjoittamisen keinoin voi harjoittaa virittymistä kohti kompleksisia, vasta kehkeytymässä olevia maailmoja (mt. 452). Kyse on ”tavasta, jolla asiat eletään, muotojen ja voimien rekisteröimisestä, odotuksen tai inhon tiloista, pysähtymisestä, joka liittyy tunnistamiseen tai pieneen hengähdystaukoon” (mt. 450). Ilmapiirin etnografiaa kirjoitettaessa sekä luetulla teorialla että tutkijan omalla historialla on merkitystä. Muistiinpanot eivät siis ole ”puhtaan

taulun” havaintoja, vaan ne kirjataan tietyn käsitteen, teorian, tai kokemuksen kanssa ajatellen (ks. Jackson & Mazzei 2022). Tutkimuseettisesti on ratkaisevaa, että tutkimus antaa mahdollisimman todentuntuisen kuvan niistä monista aineksista, jotka etnografisen tiedon tuottamiseen osallistuvat (Lappalainen 2007). Kirjoittaessamme ilmapiirin etnografiaa olemme suosineet lauseiltaan ja havainnoiltaan avoimeksi jäävää kirjoittamisen tapaa (ks. *bag lady storytelling*, Haraway 2016). Muistiinpanojen kirjoittamisen tyylillä tavoittelemme myös refleksiivisen liikkeen mahdollisuutta: katkaistujen ja harvassa olevien rivien kautta mahdollistuu tunnustelevalle uudelleen ajatteleminen, palaileva ja kääntyilevä aineiston lukeminen (Hohti & Tammi 2024).

Seuraavaksi tuomme ilmapiirin metodologiaa koskevat pohdintamme empiiriseen kontekstiin kenttämuistiinpanojen katkelmien ja niiden kanssa kirjoitetun analyysin avulla. Etnografista tutkimusaineistoa tuotettiin nuorten kanssa toteutetuissa työpajoissa, niihin liittyvissä alustuksissa ja harjoitteissa sekä nuorten kanssa työpajojen jälkeen käydyissä keskusteluissa. Mukana on myös museon näyttelytiloissa tuotettuja tutkijoiden muistiinpanoja. Nostamme esille nimenomaan metodologian kannalta kiinnostavia katkelmia, tarkoitus ei niinkään ole rakentaa kronologista kertomusta kentältä. Edellä kuvasimme ilmapiirin menetelmään liittyvää kääntyilevää ja rikastavaa liikettä. Analyysissa tuo liike näkyy siten, että aineistoja, käsitteitä ja teorioita luetaan toistensa läpi, jolloin syntyy diffraktiivista, uusiin suuntiin aaltojen tavoin kulkevaa pohdintaa (ks. Barad 2007).

Aula ja sademetsähuone: aidot ja keinotekoiset ilmapiirit¹

Aula.

Luonnontieteellisen museon painava ovi
sokaiseva kevätaurinko
tämä rakennus on valoa tulvillaan
seisomme aulassa
lapsiryhmät kerääntyvät, jotkut ovat jo kierroksillaan
Norsu vastaanottaa kävijät

kuulen lasten kysyvän tuttua kysymystä: onko se aito? onko se feikki?

ehkä sen nahka on aito mutta peitetty jollakin uretaanilla.

(Tutkijan kenttämuistiinpanot.)

Yllä olevassa katkelmassa tutkija havainnoi museon tilaa ilmapiirin etnografiaa harjoitellen. Museon aula on vaikuttava tila, jonka affektiivinen intensiteetti kutsuu kävijää ja puhuttelee hänen uteliaisuuttaan. Myös meidän työpajamme alkoivat aina tapaamisella museon aulassa. Ilmapiirejä syntyy paikkojen ja kokemusten yhteen tulemisina (esimerkiksi arvovaltainen painava ovi yhdistyy tieteellisen tiedon arvovaltaan ja traditioon), mutta niitä myös muokataan monenlaisiin tarpeisiin (Hohti ym. 2023). Museossa kävijän huomio pyritään vangitsemaan vaikuttavilla eläinhahmoilla ja tarinoilla: jättimäisen norsun lisäksi aulassa on esillä kuuluisan, edellisenä kesänä Kaakkois-Suomeen eksyneen ja menehtyneen Stena-mursun täytetty nahka. Kysymys aitoudesta ja keinotekoisuudesta tarttui herkkyytenä matkaan ja alkoi suunnata kenttämuistiinpanojen huomioita.

Muovin ja luonnonmateriaalien hämmentävä sinfonia

Sillisolaatissa on urbaaniakin

bussipysäkki, lähiöitä

dioraamoissa luonto on ilman ihmistä, ”puhdas”

(Tutkijan kenttämuistiinpanot.)

Sademetsän luontoon keskittyvää näyttelyhuonetta kiertävien kasvien lehdet oli tehty muovista, ja niitä leyhytteli tuulikone. Kuulimme asiantuntijana toimivan museon suunnittelijan kertovan lehtien pesemisen vaivalloisuudesta. Toiseen näyttelyhuoneeseen astuessamme huomasimme, että mammutin vatsakarvat värisivät ilmassa. Dioraaman mammutti oli päällystetty myskihärän turkilla, vitriineissä kylläkin oli aitoja mammutin luita. Muovista oli valmistettu myös esihistoriallisen näyttelysalin jättimäiset lieko-, korte- ja saniaispuut ja niiden runkojen

suomut. Jossakin on siis oltava tehdas, joka valmistaa esihistoriallisen kasvin suomuja, kuten myös lasisia silmiä, joiden ilmeestä ja kiillosta rakentuu suuri osa näytteillä olevien konservoitujen eläinten eloisuudesta. Kun kiinnitimme konservoituihin eläimiin ja muihin näyttelyesineisiin huomiota ”ilmapiirillisinä esineinä” (ks. *atmospheric things*, McCormack 2018), niiden monille tahoille viittovat kapasiteetit tulivat esiin. Ne levittivät ympärilleen samanaikaisesti kuolleiden ruumiiden mykkää hiljaisuutta, elävyyden ja vapauden illuusiota ja niiden aikaansaamiseksi tarvittaviin teknologioihin liittyviä kysymyksiä.

Konservointihuone ja enkelinsiipihuone: tieteellisen tiedon ilmapiiri

Matkalla konservointihuoneeseen ohitamme pakastimen, jossa lukee ”raatoja”
hajusta on puhetta, mutta en haista mitään
tulemme isoon huoneeseen, jossa nyljetään rottia ja hiiriä
”otat näin irti nahan kuuloluun alapuolelta
se näkyy vaaleampana lihana”
sitten silmät, silmäluomet.. niin että silmät itsessään jäävät kiinni lihaan killittämään
työelämään tutustumassa oleva yläkoululainen silittelee hiiren turkkia kädessään
välillä riisuu kertakäyttöhanskan jotta voi ottaa kuvan nytkemästään hiirestä
edellisenä päivänä oli otettu dna-näytteet
nyt otettiin nahkat
ja sitten niistä otetaan vielä luurangot
-kolme luonnontieteellistä näytetyyppiä

(Tutkijan kenttämuistiinpanot.)

Pääsimme nuorten kanssa tutustumaan myös sellaisiin kokoelman osiin, jotka eivät normaalisti ole yleisölle avoinna. Kokoelmat sijaitsivat museon kellarissa, jossa käytävät ja huoneet jatkuivat toinen toisensa perään kertoen tarinaa luonnontieteestä ja ihmisen tiedonhalusta. Konservointihuoneen haju tuntui toisinaan vain heikosti, mutta sen kerran aistittuaan sitä

ei hevin unohda. Museomestari kertoi museon tieteellisestä tehtävästä:

Eläimen eli näiden hiirten ja rottien kehoista voi lukea koko ekosysteemin

DNA:ta sekvensoimalla siitä mitä ne ovat syöneet, ja sitä kautta vaikka muutoksista tietyn paikan hyönteispopulaatioista

(Tutkijan kenttämuistiinpanot.)

Kellarissa sijaitseva enkelinsiipihuoneeksi kutsuttu kokoelmatila pysäytti hyllyille laskostuilla joutsenen nahoillaan. Irrallisia joutsenen siipiä oli vieri vieressä henkareille ripustettuina. Muistikirjassa ja loppukeskustelussa moni nuorista käsitteli tuon huoneen ilmapiiriä, joka ehkä kaikkia muita kokoelmahuoneita voimakkaammin herätti kysymyksiä liittyen ihmisen ontologiseen asemaan tietäjänä ja muiden lajien hallitsijana. Joutsenten ruumiiden materiaalisuus, niiden myrkyllisyys (vielä muutama vuosikymmen sitten konservointiin käytettiin arsenikkia), ruumiiden käyttäminen tieteellisenä datana ja tapa, jolla keskenkasvuisen joutsenen nokka oli aseteltu kohti isompaa, oletetusti äitijoutsenta. Yksityiskohdat kerääntyivät ilmapiiriksi, joka painui mieleen, ja johon palattiin myöhemmissä keskusteluissa usein.

Huomasimme, että keskustelut kulkivat erityisen rönsyävinä siirtymissä: museon käytävillä, portaikoissa ja naulakoilla sekä yhteisillä evätauoilla. Nämä välitilat tulivat tärkeiksi, koska ne mahdollistivat palaamisen aiheisiin ja tunnelmiin, jotka olivat tarttuneet mukaan museokierrosten varrella. Yksi näistä aiheista oli kuolema. Museon ja koko luonnontieteen perinne rakentuu pitkälti kuolleiden eläimien, kuten enkelinsiipihuoneen joutsenien, ja kasvien tutkimisen varaan. Kuolema tuli konkreettisesti iholle, kun nuoret tunnustelivat oppaan ojentamia luita (ja sieraimille, kun vierailimme eläinten konservointihuoneessa). Vaikka kuolema on kaikkien ekosysteemien olemassaolon edellytys (Rose 2011), se on länsimaisessa yhteiskunnassa siivottu näkymättömiin. Tällaisen kuolemakielleisyyden on nähty olevan erityisen vahvaa kasvatuksen käytännöissä (Affifi & Christie

2018; Russell 2017). Toisaalta esimerkiksi Russell (2017) esittää, että juuri kuolema opettaa ihmiselle paljon hänen suhteistaan muunlajisiin.

Nuoret pohtivat museossa kuoleman eriarvoisuutta, sitä, mitä erilaiset kuolemat kertovat ihmisen ja eläimen välisestä eroista. *Miksi kuolleita eläimiä saa esitellä museossa, ihmisiä ei?* Kuitenkin luurankoja tarkastellessamme olimme huomanneet loputtomasti samankaltaisuuksia lajien väleillä, ja toisaalta oppineet siitä, miten jokainen eläin on yksilöllinen niin kuin ihminenkin, omien persoonallisten piirteidensä ja ruumiillisen rakenteensa tasolla. *Entä jos me olisimme lasin takana ja muut eläimet kiertelisivät katsomassa? Mikä on kunnioittavaa? Onko ilmahautaus kunnioittavaa?* Yhdessä muistelimme tarinaa siitä, miten erään intialaisen yhteisön perinteeseen kuulunut ilmahautaus, kuolleiden ihmisten ruumiiden jättäminen toislajisten eläinten ravinnoksi, ei enää onnistunut, kun ruumiit aiemmin puhtaiksi nokkineiden korppikotkien kanta heikkeni alueella. Thom van Doorenin (2014) kirjasta löytyvä kuvaus kertoo siitä, miten kuolema ja elämä kietoutuvat monilajisessa yhteisössä. Korppikotkien vähenemisen taustalla vaikutti lehmien hoitamiseen käytetty *diflofenac*-lääkeaine. Nyt korppikotkien sijasta koirat alkoivat ruokailla lehmien ruhoilla. Mutta koska koirat eivät hoitaneet ruumiiden hävitystä yhtä nopeasti ja tehokkaasti, levisi ruhoista ympäristöön vaarallisia tauteja aiheuttavia bakteereita, jotka vuorostaan vaaransivat ihmis-yhteisön elossa olevien jäsenten terveyden. (van Dooren 2014.)

Valaan viestit: kohti monilajisia ilmapiirejä

Ilmapiirien lähestyminen monilajisina on ollut tutkimuksemme läpäisevä, meitä tutkijoina jatkuvasti haastava tavoite. Harawayn (2016) käsittein puhutaan monilajisesta kontaktialueesta, jolle olemme yhä uudelleen palauttaneet havaintomme ja kysymyksemme. Länsimaisen tieteen ihmiskeskeinen perintö tekee monilajisesta tutkimuksesta ja huomioimisesta vaativaa. Lorimer ja kollegat (2019) kirjoittavat suurelta osin ihmisen aistimaailman ulkopuolella olevista eläinten ilmapiireistä. Tuon tutkimuksen luettuaamme

olemme oivaltaneet, millaisia ilmapiirien mestareita ovat muunlajiset eläimet, joiden kommunikaatio perustuu lukemattomiin kemiallisiin, elektromagneettisiin ja muihin signaaleihin.

Seuraavassa kenttämuistiinpanokatkelmassa tutkija kuuntelee museon näyttelyhuoneessa kuuluvaa valaan ääntä:

Valaan viestit

Tähän on otettu valaan ääniä ilman kontekstia

ja ilman mitään tietoa mahdollisesta viestistä

pariutumiskutsu? lemменkipeää huutelua?

tuskanhuuto? valitusta?

hauskanpitoa ystävien kanssa?

Ajatella jos ihmisen puhetta ja kirjoitusta esiteltäisiin samalla periaatteella

mitä vaan bla bla bla

(Tutkijan kenttämuistiinpanot.)

Ilmapiirin, kuten muiden virittymistä vaativien metodologioiden, tavoitteena ei ole todeta ja juhlia suhteisuutta tutkimuksen päätepiirteenä, vaan suhteisuus on vasta lähtökohta. Tehtävänämme on yksityiskohtaisen havainnoinnin kautta edetä kysymään, kuinka tämä yhteismuotoutuva suhteisuus tulee merkitykselliseksi eri tavoin (van Dooren ym. 2016). Meille tämä tarkoittaa fokuoimista niihin käytäntöihin, jotka tuottavat ja uusintavat ihmistä ja muita eläimiä erottavia jakolinjoja, ja sitä kautta oikeudenmukaisemman ja kestävämmän yhteiselon hahmottelamista (ks. Celermajer ym. 2025). Monilajinen havainnointi (van Dooren ym. 2016) yhdessä ilmapiirille virittymisen kanssa voi avata lajien välisiä yhteyksiä, mutta yllä olevassa katkelmassa se nostaa paradoksaalisesti esille katkoksen ja etäisyyden. Huomaamme, miten museon ilmapiiri on luotu juuri ihmisiä varten ja tarkoitettu itse asiassa estämään monenlaista ei-toivottua monilajista elämää, kuten näytteitä syöviä hyönteisiä. Museon tila, joka on tieteellisen tiedon tyysija, täytyykin ei-tietämisestä ja ihmettelystä. Monilajisuudelle herkistyminen voi myös muistuttaa valtavasta määrästä maailmoja, joita ihmisen aistein ei voi tietää eikä tavoittaa (van Dooren 2019).

Tieto ja tietäminen voivat saada monenlaisia funktioita, joiden huomasimme elävän samanlaisina museon ilmapiireissä. Tutkimuksemme nuoret olivat lähtökohtaisesti orientoituneita museon tarjoamaan luonnontieteelliseen tietoon, jota he suorastaan ahmivat ja tallensivat muistikirjoihinsa. Yllä kuvatun ei-tietämiselle herkimisen lisäksi tutkimuksemme osoitti, että tieteellisellä tiedolla voi olla funktionsa tärkeänä ”tuntoelimenä”, joka kasvattaa eettistä herkkyyttä ja monilajista empatiaa. Verlie ja Neimanis (2023) painottavat tieteellisen tiedon merkitystä liittyen ilmapiirilliseen tutkimuksen riskiin: siihen, että tarkastelu palautuu tuntevaan ihmisyyksiin, joka ottaa aseman tapahtumien keskipisteenä. Näin heidän mukaansa käy, mikäli immersivistä kokemusta ei täydennetä ”välittäjätarinoilla” (*proxy stories*). Tällaiseen välittäjän rooliin he lukevat myös tieteellisen tiedon. Luonnontieteellisellä tiedolla on usein objektiivisuuteen perustuvaa auktoriteettia, mutta se voidaan siis nähdä myös apukeinona, ilmapiirin ”tuntoelimenä”. Esimerkiksi lintulajien tuntemus voi osaltaan kasvattaa lajikirjon arvostusta, eettistä herkkyyttä ja ekologista refleksiivisyyttä.

Elämän ja kuoleman ilmapiirit dioraamoissa

Työskentelyssämme liitimme havaintojen tekemiseen jatkuvasti erilaisia taideperustaisia työtapoja. Työpajasarjan kokoavana taiteellisenä projektina nuoret tekivät pienoisdioraamoja, kenkälaatikon kokoisiin pleksiseinäisiin laatikoihin rakennettuja esine- ja materiaalikoosteita. Tutkimuksemme museossa oli vahva perinne erilaisten ekosysteemien representoimiseen dioraamojen keinoin. Osittain kolmiulotteinen asetelma esitti valittua lajienvälistä tapahtumaa elävöittäen ja havainnollistaen näyttelyitä. Elävyyden vaikutelmaa tavoiteltiin paradoksaalisesti täytettyjen eläinten nahkojen ja muovisten tehosteiden, kuten kasvien tai liskojen avulla. Nyt nuoret rakensivat omia dioraamojaan, joissa tutkimuksemme aikana koettuja ilmapiirejä työstettiin eteenpäin. Tieteellisten alustusten teemat ja nuorten omat, muistikirjoihin

kirjatut havainnot tarjosivat aineksia taiteelliseen työskentelyyn, joka jatkui materiaalilähtöisellä suunnittelulla pienryhmissä. Suuntasimme työskentelyä tulevaisuuteen: millainen voisi olla tulevaisuuden tilannetta tai tunnelmaa esittävä dioraama?

Xx:n [nuoren osallistujan] työskentely alkaa siitä, että hän kerää pöydälle eteensä kauhtuneita kiittäjiä perhoskokoelmasta, jonka museo on antanut meidän käyttöömme. Monia, monia kiittäjiä – suuria, kellastuneita. Sormet tunnustelevat hellästi niiden karvaisia pintoja. Tallentavat kiittäjät seuraavaa viikkoa varten odottamaan laatikkoon. Ehkä jonkinlainen idea on lähtenyt kytemään. Hän ei puhu mitään.

Pidämme yhteyttä työpajakertojen välillä viestipalvelun kautta. Xx lähettää sinne pian huolella tehtyjä luonnospirroksia, joissa on ihmisen pääkallo, jonka pinnalla parveilee suuria yöperhosia. ”Miten näitä saisi kiinnitettyä?” hän kysyy teknistä tukea.

(Tutkijan kenttämuistiinpanojen pohjalta.)

Seuraavalla viikolla sama nuori saapui työpajaan kassin kanssa, jossa oli aidon kokoinen ihmisen pääkallo (ehkä muovista valmistettu), ja pieni koristeellinen lintuhäkki, jonka sisään hän aikoi kallon asettaa. Hän kertoi, että teoksen idea heräsi siitä, kun kuuntelimme suojelubiologin äänialustusta, jossa käsiteltiin luontokatoa ja sukupuuttoja. Että ihminen helposti unohtaa muunlajisten sukupuuton tarkoittavan, että myös ihmislaji on vaarassa – myös ihminen voi kuolla sukupuuttoon.

Pohdimme yhdessä, kuinka hentoja kiittäjiä saisi kiinnitettyä muovisen kallon pintaan. Ehdotan pienten reikien tekemistä manuaalisella pienoismalliporalla ja kiittäjien ruumiin läpäisevien neulojen kiinnittämistä reikiin pikaliimalla. Nuori lähtee kokeilemaan poran käyttöä. Kumartuu keskittyneesti kallon ympärille. Hiljaisuus. Herkät ja tarkat (nuoret) kädet työskentelevät klassisten kuoleman symbolien ääressä. Pora pyöri sormien välissä.

(Tutkijan kenttämuistiinpanojen pohjalta.)

Kuva 1: Luonnospiirroksia dioraamasta. (Kuva: Varpu Mehto ja Rachel Sinquefield-Kangas.)

Nuoret suunnittelivat ja rakensivat dioraamojen pienoismaailmoihin omia ilmapiirejään, käyttäen osin samankaltaisia keinoja kuin museo itse. Ihmetyksen, kauhun ja uteliaisuuden kaltaisten tunteiden herättäminen yllättävien yhdistelmien avulla tuli osaksi museoiden perinnettä viktoriaanisen ajan kuriositeettikabinettien ja imperialististen valloittajien tuomien kaukomaiden ihmeellisten löytöjen mukana (Carroll 2008). Nyt sama tekniikka muuntui kommentoimaan luonnon ja kulttuurin, ihmisen ja muiden lajien suhdetta ympäristökriisin groteskilla jatkokaudella. Kallodioraaman vieressä työstettiin dioraamaa otsikolla *Antroposeenin rannalla*. ”Tässä ollaan tulevaisuuden rannalla ja näkyy että halu karata on suuri. Vaikka ihminen on poissa niin se antroposeeni jatkuu sen vaikutusten kautta. Tietokoneen palasia on kaikkialla ja siel on dyyni, joka on lopulta muovia ja se on jonkun puhejalustana sitten”, yksi ryhmäläisistä kertoi. Dioraamasta kurkotti ulos henkensä kaupalla pakenemassa oleva kenguru-eläimen muovifiguuri, toinen hahmo paasasi pitäen puhetta monilajiselle joukolla, ja tulevaisuuden ranta irvaili ihmisen lyhytnäköisyydelle esitellen hänen valmistamiensa tuotteiden pitkiä materiaalisia jälkiä.

Dioraamatyöskentelyn ilmapiirissä oli usein mukana huumoria. Kenties käytössä olleet materiaalit yhdistyivät yllättävästi ja tuottivat humoristisia, absurdeja kokeiluja ja mielleyhtymiä, jotka taas toivat uusia kierteitä nuorten tulevaisuudenvisioihin? Myös Mayes ja Center (2023) kuvaavat, miten huumori on nuorille ympäristöaktiivismin tärkeä elementti, vaikka se ei automaattisesti tule mieleen ympäristökatastrofin yhteydessä. Ja kuitenkin toisissa yhteyksissä nuorten ajatukset saivat meille tutkijoille lohduttomuudessaan palan kurkkuun. Bryanin ja Mochizukin (2024) mukaan nuorten toimijuutta tai ympäristöön liittyviä tunteita tulisi ymmärtää huomattavasti rikkaammin kuin vain vallitsevan toivon ja toivottomuuden kahtiajakautuneen logiikan mukaisesti (ks. myös Seymour 2018). Ympäristökasvatukseen liitetään usein taiteellisia ja taideperustaisia työskentelytapoja ajatellen, että ne tarjoavat terapeuttisia, kokonaisvaltaisia tapoja käsitellä vaikeita aiheita. Bryanin ja Mochizukin ja Seymourin tavoin me ajatlemme kuitenkin, että taiteen potentiaali on instrumentaalista hyvinvointifunktiota laajempi (Ylirisku 2021). Tutkimukssessamme olemme huomanneet, että taiteellisen työskentelyn keinoin saattoi tutkia rinnakkain ontologista ihmisen ja

eläimen välistä eroa ja ympäristötunteiden kirjoja. Taiteiden keinoin voi aktivoida monenlaisia ilmapiirejä ja tehdä tilaa tavallisesti ei-toivotuina pidetyille, ”huonoille” ympäristötunneille – sellaisille kuin huumori, ironia, satiiri, absurdus ja halveksunta (Seymour 2018).

Viimeisellä kerralla järjestimme yhteen näytelyhuoneeseen, museon dioraamojen keskelle, pienoisdioraamojen pop up -näyttelyn ja näyttelyn avajaiset. Ääni ja valo muokkasivat näyttelyn ilmapiiriä voimallisesti. David Rothenbergin *Why Birds Sing* -albumin soidessa kaiuttimista pimeässä huoneessa yksinkertaisilla taskulampuilla kohdevalaistut dioraamat heräsivät eloon hehkuvien timanttien tavoin, muuttaen meidän ja yleisön keskuudessa vallitsevaa ilmapiiriä aiheuttamalla huudahduksia, kuiskauksia, huokauksia. Dioraamoista tuli esiin ulottuvuuksia, jotka olivat uusia ehkä niiden tekijöillekin.

Niin kovin tilavaa

Tutkimusprosessin loppuvaiheessa tutkimuskysymyksemme ihmisen ja muun luonnon suhteesta sekä nuorten kokemista ympäristökriisin ilmapiireistä kiertyivät erityisesti kolmen teeman ympärille. Näitä olivat luontokato, ihminen muiden lajien joukossa sekä näiden yhteydessä nuorille hahmottuva toimijuuden tila.

Luontokato: avara ja ahdistava ilmapiiri

Yhdellä tapaamiskerroista kuulumme suojelubiologin alustuksen luontokadosta sekä siitä pienestä toivon kipinästä, jonka hän löytää toiminnasta lajien suojelun hyväksi. Alustuksen jälkeen kokoonnuimme nuorten kanssa istumaan kokoushuoneeseen, suuren pöydän ääreen. Luontokadon ajatus hiljensi ilmapiirin. Lähestyimme tunnelmaa tekemällä runoharjoituksen, jossa alustuksen aikana kirjoitettiin muistikirjaan kirjoitettuja sanoja lapuille. Tämän jälkeen jokainen osallistuja valitsi sanavalikoimasta muutaman sanan ja kirjoitti näiden sanojen pohjalta lyhyen runon, jossa kuviteltiin tulevaisuuteen sijoittuvaa hetkeä, tunnelmaa tai tilannetta.

kertomus menneestä
sirpaleiksi ajansaatossa hajonnut
epäuskoinen naurahdus
ympärilläni ilmaa
niin kovin tilavaa
mutta henkeä ei saa

(Nuoren runo.)

Nuoren kirjoittamassa ja työpajassa ääneen luke-
massa runossa tunnustellaan luontokadon auti-
oittamaa maailmaa. Mielikuva avarasta maail-
masta, jossa ei voi hengittää, yhdistelee ympä-
ristökriisin ilmapiirin ääripäitä toisiinsa tavalla,
joka vaikutti meihin kuulijoihin voimakkaasti.
Tässä tapauksessa taiteelliseen työskentelyyn ei
voinut liittää selkeitä tavoitteita, esimerkiksi läs-
nä olevien ihmisten aktiivisuuden tai toiveikkuu-
den lisäämistä. Sen sijaan runon välittämä ilma-
piiri tuntui arvoituksellisuudessaan tavoittavan
ympäristökriisin kokemukselliset ulottuvuu-
det jopa tarkemmin kuin vaikkapa tunnetilan
nimeäminen ja sen käsitteleminen psykologian
kielellä. Runon ulottuvuudet toimivat affektin
tasolla ja voivat tarttua mukaan kapasiteettina
(Seigworth & Gregg 2010) – herkkyytenä, tun-
toaistina tai ajattelun tilana, jossa ympäristö-
kriisin voi monin tavoin paitsi tietää myös tun-
tea. Taidetyöskentelyssä tapahtuva muutos voi
ilmentää oppimista, joka ei palaudu kognitiiv-
isen ympäristötietoisuuden lisääntymisen tai
tunteiden tietoisin käsittelemisen tavoitteisiin
(Ylirisku 2021) vaan koskee ennemmin suhdetta
maailmaan ja kanssaeläjiin.

Ihminen muiden lajien joukossa: erojen ja samankaltaisuuksien ilmapiirit

Työpajojen lopuksi keskustelimme nuorten kans-
sa katsellen heidän muistikirjoihinsa piirtyneitä
kuvia ja tekstejä. Kävimme keskustelut rauhalli-
sessa tilassa nuorten kanssa yksitellen tai kaksi
kerrallaan ja videoimme ne. Muistiinpanoihin
ja piirroksiin palaamisen kautta keskusteluun
kietoutui tutkimuksen aikana koettuja ilma-
piirejä, jotka muuttivat keskustelun aikana
myös muotoaan. Nostamme tässä tarkempaan

tarkasteluun katkelmia tuosta keskustelusta, tarkoituksenamme osoittaa hetkiä, joissa ilmapiirin metodologia toimi tuottaen uudenlaista ymmärrystä nuorten ja ympäristön muuttuvista suhteista.

Museossa oli esillä runsaasti tieteellistä tietoa esimerkiksi nisäkkäiden luuston rakenteesta. Nuorten muistikirjoihin piirtyi leikaluita, jalkoja ja kalloja, ja yksityiskohtien havainnoiminen toi jatkuvasti lisää ulottuvuuksia heidän pohdintoihinsa. Sukupuuttoon kuolleen stellerinmerilehmän luuranko kosketti, ja monien muiden eläinten yksilöllisyys tuli lajien katoamisen näkökulmasta esiin erityisen arvokkaana.

No tässä on se stellerinmerilehmä. Ja tää on siltä justiinsa ekalta kerralta, niin tota se herätti niinku tosi paljon ajatuksia. Siitä niinku että kuinka eri tavalla ihmisiä ja eläimiä kohdellaan. Esimerkiksi mitä niille käy niinku kuoleman jälkeen, että kaikki vaikka säännöt että ihmisä ei saa pitää näytillä museossa, mutta sitten taas eläin ja saa ja niinku tälleen. Ja sitten oli kanssa ihan kiinnostavia faktoja niinku että sorkkaeläimillä ei ole ylähampaita, niin kirjoitin sen.

(Keskustelu nuoren kanssa.)

Luontokadon ilmapiiri seurasi meitä loppuvaiheen yksilö- ja parikeskusteluihin. Monen nuoren mielestä luontokato on kaikista ympäristökriisin muodoista raskain. ”Ilmastonmuutokseen voi edes kuvitella vaikuttavansa, mutta luontokato ja lajien katoaminen vain tapahtuu.” Luontokadossa yhden lajin vaarantuminen on samalla väistämättä aina monilajinen tapahtuma, joka koskee myös ihmistä ja ihmiskulttuuria, kuten pääkallo-dioraamaa työstänyt nuori huomautti aiemmassa esimerkissä. Lajien katoamisen myötä hiljenee lopullisesti osa muunlajisten äänistä ja viesteistä. Alustuksessa kuulimme, että se köyhdyttää myös omaa kieltämme, sillä esimerkiksi monille metsää kuvaaville sanoille ei enää ole vastinetta suomalaisessa metsäluonnossa.

Mä en niinku jotenkin pienenä silloin tiennyt, että ihminen on jotenkin sama kuin muut eläimet. [...]

No en mä sitten tiedä mistä se on tullut se ajatus. Kai se on kasvatuksesta ja niinku mitä meidän ympärillä on, niin sitten se. Se on jotenkin tosi outoa, että lapsena ajattelee tuollaista ja sitten se pitää vähän niinku oppia [...] siis muut eläimet on ihan yhtä arvokkaita kun ihmiset.”

(Keskustelu nuoren kanssa.)

Katsellessamme työpajojen aikana tehtyjä luonnoksia ja muistiinpanoja nuorten ajatuksiin ihmisen asemasta muiden eläinten joukossa ilmaantui kummastelevia sävyjä. Kummastelua herätti muun muassa se, että ihmisen ja muiden eläinten samankaltaisuuksia ja yhtäläisyyksiä on pitänyt erikseen opetella. Ihmisyyden määrittelemisessä on pitkään nojattu siihen ajatukseen, että ihminen jotenkin ratkaisevasti eroaisi muista lajeista, vaikka yhtä hyvin määrittely voisi nojautua lajien välisiin suhteisiin ja samankaltaisuuksiin (Grusin 2015). Ihmisen erityisyyttä vaaliva ilmapiiri, joka korostuu luonnontieteen representaatioissa, vaikuttaa kasvatusperinteessä toisinaan läpäisemättömältä. Projektissa siihen muodostui havainnoinnin taitojen (van Dooren ym. 2016) myötä säröjä ja uusia sävyjä.

Voimattomuus ja mittakaavat: toimijuuden tila

Meillä ihmisillä on valtavasti tietoa ympäristökriisin syistä sekä siitä minkä täytyisi muuttua, jotta luontokato ja ilmastonmuutos edes hidastuisivat. Jos tiedon lisääminen riittäisi muuttamaan ihmisen toimintaa, maapallo ei olisi hälytystilassa. (Rautio 2024.) On mahdollista, että työpajojen aikana nuoret vielä voimakkaammin tiedostivat sen, miten paljon tietoa on saatavilla, ja ettei sitä silti ole osattu käyttää elonkirjon suojelemiseksi. Luontokatoa koskevaan ilmapiiriin yhdistyi erityistä painostavuutta. Mitä enemmän luontokadosta tulee tietoiseksi, sitä vaikeampaa sitä on yrittää sulkea ulos tietoisuudestaan. Luontokadon teema sai nuoret kenties voimakkaammin pohtimaan myös ihmisyyttä ja ihmisen oikeutta omistaa ja hallita. Ilmapiirin etnografiaa tehdessämme olimme keskustelleet siitä, miten luonnontieteen

käytännöt yhä uudelleen asettavat ihmisen tiedon tuottajaksi ja muut eläimet tiedon kohteiksi. Nyt tarjolla olevan tiedon käyttäminen ja tietomäärän kanssa pärjääminen yhdistyivät nuorten pohdinnoissa ympäristökriisiin eksistentiaaliseen kriisiin.

[Vastauksena kysymykseen, miten jaksat tämän tilanteen kanssa:] No huonosti [heh], en mä tiedä. Musta ihmismieltä ei oo alunperin suunniteltu niin valtavalle tietomäärälle mitä me nykyään saadaan kaikista suunnista joka päivä. Kyl mä huomaan, et se niinku rasittaa mua, mut en mä niinkun koe, et se niinku paras vaihtoehto ois täysin laiminlyödä se ja elää omassa sellaisessa omassa iliossa kuplassa. Mun mielestä meillä on kuitenkin vastuu tiedostaa niitä ongelmia ja tärkeitä ajankohtasia aiheita, mitä meidän ympärillä on. Mut se on kyl aika tosi rasittavaa, vaikka en mä nyt osaa sanoa, et mul ois joku erityinen ratkaisu. Mut kyl mä jotenkin koen, et mä oon tosi rasittunut tästä aiheesta varsinkin.

(Keskustelu nuoren kanssa.)

Voimattomuuden ja väsymyksen tunteet mainitaan usein nuorten aktivismia koskevassa tutkimuksessa, ja toisinaan nuoriin kohdistuvat odotukset herättävät epäoikeudenmukaisuuden tunnetta nuorissa itsessäänkin (esim. Hickman ym. 2021). Keskustelumme nuorten kanssa heijastivat monilta osin vuoden 2024 nuorisobarometrin havaintoa nuorten tulevaisuusuksen vähentymisestä (Happonen & Kiilakoski 2025). Tässä tutkimuksessa tavoitimme ilmapiirin kautta monenlaisia toisiinsa sekoittuvia kokemuksia: nuorten näkökulmat velloivat ja poukkoilivat laidasta toiseen erilaisten mahdollisten asenteiden välillä. Näissä vaihtoehtoissa tuntuu Sheldonin (2016) kuvaama yhteiskunnallinen nuoriin kohdistuva jännite: toisaalta vastuu, toisaalta kyyninen näkökulma, jonka mukaan ympäristöaktivismin on yksi tapa ylläpitää tyytyväistä ihmiskeskeisyyden luuppia. Lisäksi kaiken keskellä voisi yhtä hyvin elää iliossa kuplassa tai ”tahallisuudessa tiedostamattomuudessa”.

En mä tiedä, ei ne [luontokatoon liittyvät tunteet] mun mielestä ole oikein käsiteltävissä mitenkään. En

mä ainakaan... koska se on niin sellainen, että siis se on suurimmaksi osaksi täysin semmonen, että mun on mahdotonta tehdä asialle niinku silleen mitään. Totta kai mä voin mennä osoittamaan mieltä ja voin kirjoittaa vihapostia vaikka minnekin ja voin vaikka kuinka vastuullisesti yrittää elää mut loppujen lopuksi mä oon aika voimaton tälle. Periaatteessa mul täytyisi olla jotain poliittista valtaa tai olla jonkun suuren firman tai järjestön joku vähän isompi tyyppi, että voisin tehdä asialle oikeasti jotain.

(Keskustelu nuoren kanssa.)

Kun tarkastelemme nuorten toimijuutta ympäristökriisissä ilmapiirien kautta, eteemme hahmotuu *toimijuuden tila*, jossa velloo edellä kuvattu vaihtoehtojen ja asenteiden maasto tai ”keitto”, kuten olemme tutkijaryhmän kesken kuvanneet. Ajattelemme, että tuo vellovuus liittyy siihen, miten ympäristökriisi törmäyttää jopa radikaalisti erilaisia mittakaavoja toisiinsa. Ilmapiirin näkökulmasta affektiiviseen kokemukseen yhdistyy erilaisia ajallisuksia ja materiaalisuuksia. Antroposeenissa puhutaan geologisten aikakausien kieltä, ilmastonmuutoksessa vallitsee hätätilan retoriikka, sukupuuton lopullisuus lamaanuttaa, politiikassa toimivat maailman rikkaat ja mahtavat, ja nuorten kokema vastuu pelkistyy yhden ihmisen elämän mittaiseksi ja kokoiseksi. Ympäristön muutosten mittakaavat ja nuoren oma vaikutuspiiri tuntuvat olevan kaukana toisistaan. Myös muissa konteksteissa olemme huomanneet tilanteita, joissa nuoren on ehkä mahdollista kuvitella omaa henkilökohtaista tulevaisuuttaan, mutta sen yhdistäminen planetaariseen tulevaisuuteen on vaikeaa. Toisaalta planetaarisen ympäristökriisin mittakaavassa oman tulevaisuuden kuvittelemisen tyrehtyy. Skaalat eivät kohtaa.

Ihmisen ja muun luonnon suhde sukupuutossa: surun, väkivallan ja erkanemisen ilmapiirit

Kun tutkimuksessamme seuraamme nuorten ajatusta, jonka mukaan vaikein ympäristökriisin ilmenemismuodoista on luontokato, löydämme

itsemme ihmisen ja muun luonnon suhteen ytimestä. Luontokadossa tätä suhdetta määrittää menetys ja sen myötä suru, jota on paljon tutkittu ympäristötunteiden näkökulmasta. Ekologinen suru on esimerkiksi murhetta ja surullisuutta, jota tunnetaan rakkaiden paikkojen, ekosysteemien ja lajien menetyksestä (Ojala ym. 2021). Toisaalta luontokato on hidas, ylisukupolvinen prosessi, jota on vaikeaa edes huomata, yhä uuden ”uuden normaalin” vaihtuessa toiseen (Soga & Gaston 2018). Planetaarisia ympäristökriisejä voi tarkastella myös väkivaltana, jossa yhdistyvät ajalliset, materiaaliset että affektiiviset ulottuvuudet. Queer-kuolemantutkimukseen ja feministiseen posthumanismiin nojautuen Radomska (2023) toteaa, että osa tästä väkivallasta on selkeitä ja äkillisiä tekoja. Tämän lisäksi hän kuvaa hidasta väkivaltaa, jossa ei-kestävät elinolosuhteet pikkuhiljaa lisäävät ihmisten ja muiden lajien kuolemia, kokonaisten ekosysteemien tuhoutumista ja massasukupuuttoa. Väkivallan ilmapiirissä ahdistuksen, vihan ja surun kaltaiset tunteet saavat yhä enemmän sijaa kulttuurisissa tarinoissa sekä aktivismissa (Radomska 2023).

Se on niin vaikea aihe. Mutta ainakin mun elämässä joo kyllä se vaikuttaa tosi paljon. Just niinku en mä tiedä haluanko mä niinkun ylläpitää edes tätä maailmaa, tai silleen haluanko mä mitään, niinkun haluan ko mä edes hankkia lapsia. Tai tietysti mä haluan, mutta onko se hyvä, koska ei me tehdä mitään hyvää.

(Keskustelu nuoren kanssa.)

Kuten aiemmin totesimme, kuolema opettaa meille paljon ihmisen ja muiden eläinten suhteesta (Russell 2017). Toimme edellä esille Rosen (2011) näkemyksen, jonka mukaan kuolemasta pitäisi puhua enemmän, sillä se kuuluu elämään ja mahdollistaa kaiken elämän. Mutta sukupuutossa tällekin ajatukselle on näkyvissä päätepiste. Kuten yllä esitelty Radomskan (2023) queer-ekologinen näkökulma korostaa, aina kuolema ei mahdollista uutta elämää. Ja kuten van Doorenin (2014) tarinassa ilmahuautauksesta, yhden lajin katoaminen on aina suhteiden katoamista, jossa myös ihmisen

kietoutuminen monilajiseen elämään ja kuolemaan järkkyy.

Keskustellessamme yllä olevista asioista tutkimukseen osallistunut nuori pohti, haluaako hän saada lapsia tällaisessa maailmassa. Tämä ei ollut tutkimuksessamme jaettu tunnetila tai johtopäätös, mutta se oli kuitenkin selvästi erottuva osa yllä kuvattua näkökulmien ”keittoa”. Toisinaan näytti siltä, että sukupuoli ajatus imaisi sisäänsä muut näkökulmat ja tunnelmat vaikuttaen kaikista voimakkaimmin siihen, millaisia perspektiivejä nuoret tulevaisuudelleen rakensivat.

Tuntuu, että ei sinällään pysty auttamaan niitä eläimiä enää mitenkään. Ja se on siellä vähän väistämättömän tuntuista, että ne kuolee. Ja sitten kyllä mä aika usein niinku mä ajattelen ihmisistä silleen että olisi vaan parempi jos kaikki ihmiset kuolisi ja niinku että meitä ei ois täällä vaikka. Koska me ollaan niinkun ne huonot eläimet. Ja se olisi vaan niinku parempi koko maailman kannalta, et ihmisiä ei olisi.

(Keskustelu nuoren kanssa.)

Sukupuutto on myös filosofinen provokaatio, jota on pohtinut muun muassa Claire Colebrook (2019). Hänen mukaansa sukupuutossa kauhua aiheuttaa etenkin ajatus irtautumisesta ja erkanemisesta. Monet tutkimuksemme nuorista eivät nähneet ihmiskunnalle minkäänlaista tulevaisuutta tai osanneet kuvitella kestäviä tulevaisuuksia. Heidän mukaansa ihmisen poistuminen näyttämöltä olisi jopa suotavaa. Colebrookin (2019) mukaan ihmisyyden lopun hämmöttäminen saat- taan vaatia jotakin muuta kuin ihmisen erityisen arvon korostamista, toisin sanoen tämänhetkisen ihmiskäsityksen kyseenalaistamista ja radikaalia irtautumista siitä. Colebrookin näkemys ei mielestämme ole misantropiaa, ihmisvihaa. Kyse on filosofisesta vapaudesta kysyä, millaiset olemassaolon muodot voivat olla mahdollisia sen oletuksen tuolla puolen, että tämä maailma ja tämä ihminen, tällaisenaan, pitäisi pelastaa? Tutkimuksessamme ihmiskunnan loppu tuli esille ilmapiirien kautta ennalta määrittelemättömänä asiana. Sitä voitiin lähestyä ei-normatiivisesti

ja avoimesti. Ihmisen sukupuoli ei ole meille läsnä tässä hetkessä, mutta ilmapiiriin kannalta se toisaalta kuitenkin on, vaikuttaen ilmapiirillisenä tekijänä voimakkaasti siihen, millaisin tavoin nuoren toimijuuden tila määrittyy.

Lopuksi: Miksi ilmapiiriin metodologia?

Nuorisotutkimuksen tieto on perinteisesti haastanut ja jopa hankaloittanut vallitsevia tiedon tuottamisen tapoja. Nyt ympäristön muutokset hankaloittavat ja vaarantavat olosuhteita maapallolla muuttaen ymmärrystä ihmisen ja muun luonnon suhteesta. Tämän myötä myös ihmistieteellisen tutkimuksen lähtökohdat ovat monien mielestä muuttokassa. Totuttuja, suoraviivaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja kenties pitääkin hankaloittaa, jotta voisimme tavoittaa paremmin suhteiden kompleksista ja usein ristiriitaista dynamiikkaa.

Tutkimuksemme on ottanut kantaa ympäristötutkimuksen ”emotionaalistumiseen” (Bryan & Mochizuki 2024) ja esitellyt vaihtoehtoisen, affektiivisiin ilmapiireihin perustuvan tavan lähestyä eletyn nuoruuden ja ympäristön muutosten välisiä yhteyksiä. Ilmapiiriin lähestymistapa painottaa tunteiden ja tunnelmien kerääntymisiä ihmistä laajemmassa suhteisessa todellisuudessa. Erityisenä mielenkiinnon kohteena tässä artikkelissa on ollut se, miten ympäristöä ja siihen liittyviä tunteita koskevassa tutkimuksessa voitaisiin olla tuottamatta uudelleen tietävän ihmisen ja tiedon kohteena olevan luonnon kahtiajakoa.

Suhteisuuteen perustuvana lähestymistapana ilmapiirit voivat nostaa esiin uudenlaisia kysymyksiä koskien ihmisen asemaa luontokappaleiden joukossa: mikä on uusi normaali, miten yhdistän oman tulevaisuuteni planetaarisen tulevaisuuteen, mikä on suremisen arvoista? Näin ilmapiiriin käsite voi avata ihmisen ja muun luonnon suhteita uudellenmäärittelylle, jossa yhdistyvät ympäristö kriisin fyysiset, emotionaaliset ja ontologiset ulottuvuudet.

Ilmapiiriin näkökulma lisää nuoruutta koskevaan tutkimukseen ontologista herkkyyttä ja ekologista refleksiivisyyttä. Avoimuudessaan

tämä lähestymistapa auttaa välttämään liiallisia ennalta määrittelyjä ja normatiivisuuksia esimerkiksi nuorelle tarjoutuvan yhteiskunnallisen roolin tai vastuun suhteen. Nuorten toimijuuden tilan kannalta tällainen lähestymistapa voi auttaa tuntemaan ja tunnistamaan vaihtoehtoja, jotka laajentavat vakiintuneita ja totunnaisia poliittisen osallistumisen repertuaareja (Rousell ym. 2024). Vaikean ja ambivalentin ilmapiirissä perinteinen aktivismitoimijuus voi tuntua vaativalta. Tässä artikkelissa olemme kuvanneet, miten nuorelle avautuva *toimijuuden tila* voi olla monien asenteiden ja tulevaisuuskuvien ”keitto”, johon mahtuu liikettä eri perspektiivien, mittakaavojen ja suhtautumistapojen välillä. Ympäristökeskustelua yleensä hallitseviin teemoihin toimijuuteen ja toivoon/toivotonmuuteen liittyy joukko muita affektiivisia ulottuvuuksia kuten luopumisen, voimattomuuden, pienuuden, väsymisen, huumorin ja kyynisyyden ulottuvuudet.

Ilmapiiriin metodologiassa on selvät rajoitteensa, jotka liittyvät siihen, että tutkimuksen tulokset eivät asetu perinteisen argumentin muotoon, vaan ymmärrys rakentuu monipaikkaisesti ja suhteisesti, usein kokeillen. Hankaluutta liittyy jo ilmapiiriin ja affektin määritelmiin, joissa korostetaan esikielellisiä lähtökohtia. Ilmapiiri vaatii tutkijoilta immersiiivistä, aistivaa ja ruumiillista tutkimuskohteeseen uppoutumista, ja samankaltaista uppoutumista jossain määrin vaaditaan myös tutkimuksen yleisöltä. Tuotettu ymmärrys voi olla enemmän tuntemisen kuin tietämisen kaltaista. Tällöin tutkimusta ei aina selitetä puhki, vaan sen sijaan luotetaan affektin voimaan ja liikkeeseen myös tutkimuksen tulosten välittämisessä, samaan tapaan kuin Tsing (2015) puhuu tarinoiden tartuttavasta voimasta (ks. myös Stewart 2011). Samalla kun ilmapiiriin tutkimuksessa luovutaan varmojen johtopäätösten odotuksesta, siihen kuuluu yksityiskohtia ja kysymyksiä rikastava laajeneva liike. Näin ilmapiiriin perustuva lähestymistapa toimii vastoin analyyttistä perinnettä, joka pyrkii vähentämään monimutkaisuutta ja redusioimaan sen ennalta määrättyihin kategorioihin (esim. Taguchi 2009).

Miten luotettavaa on ilmapiirin etnografian ja kokeellisten taideperustaisten lähestymistapojen avulla tuotettu tieto? Kuten kaikessa laadullisessa tutkimuksessa, ensisijaista on, että lukija pystyy seuraamaan teoreettisten perustelujen valossa tehtyjä tutkimuksellisia valintoja (esim. Lappalainen 2007) sekä sitä, miten nämä valinnat avaavat yksityiskohtia ja sävyjä tuottaen ymmärrystä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Näiden tutkimuseettisten lähtökohtien varassa ilmapiirin lähestymistapa voi viitoittaa tietä muille ympäristökriisien ajan lähestymistavoille, joissa ihmisen erityisasema ja erillisuus muusta luonnosta nähdään metodologioita muuttavana haasteena.

Tutkimuksessamme olemme toistuvasti kiinnittäneet huomiota hengittämiseen. Se on auttanut meitä ajattelemaan suhteita, ruumiillista läsnäoloa ja ilmapiirien yhtäaikaista fyysistä ja affektiivista puolia. Nuoren kirjoittamassa runossa hengittämisen kuvaus johdatti meidät miettimään toimijuuden tilassa yhdistyviä, jopa vastakkaisia ulottuvuuksia. Mikäli ympäristökriisi on sekä fyysinen, ontologinen että

affektiivinen kriisi, on tärkeää varmistaa, että metodologiset valinnat eivät valmiiksi sulje ulos joitakin näistä ulottuvuuksista eivätkä oleta liikaa ennalta. Päättämme tämän artikkelin ajatuksen hengittämisestä metodologisena provokaationa. Ilmapiirin kautta voi tunnistaa ja haastaa menetelmällisiä ahtauksia. Sellaisia, jotka estävät tutkijoita hengittämästä yhdessä nuorten kanssa nykyisessä välillä tukehduvassa todellisuudessa.

Lopuksi kokoamme muistilappuun tutkimuksessamme esiin tulleita ilmapiirin metodologian potentiaaleja. Muistilapun näkökulmat ovat syntyneet paitsi tämän tutkimuksen, myös teorian lukemisen, teorian tulkinnan sekä omien taiteellisten, taidepedagogisten ja monilajisen etnografian kokeilujemme kautta. Näkemykset ovat suodattuneet myös aiempien ilmapiirin metodologiaa käyttävien tutkimusten läpi. Jotkut ilmapiirin metodologian potentiaaleista on varustettu sanalla ”mutta”, joka kuvaa sitä, miten siihen usein kuuluu refleksiivisiä ja kriittisiä käännyshyönteisiä. ■

Kuva 2. Valmis dioraama pop up -näyttelyssä.
(Kuva: Henrika Ylirisku.)

Ilmapiiri käsitteenä ja ilmiönä

- Ilmapiirit ovat ihmistä laajemman maailman ilmiöitä ja niiden tutkimisen välineitä.
- Ilmapiirit ovat avoimia sommitelmia, joissa affektilla on erityinen sija.
- Ilmapiirit kertovat tunteista suhteissa syntyvinä, erityisinä ja paikantuneina.
- Ilmapiirit kertovat affektien liikkeestä ja muutoksista.
- Ilmapiirit kertovat tunteista kollektiivisina ja esitietoisina, mutta ne eivät kerro vain tunteista.
- Esineet ja maisemat voivat huokua ja resonoida omia ilmapiirejään.
- Myös muut kuin ihmiset luovat ilmapiirejä ja rakentavat elämänsä niiden perusteella.
- Ilmapiiri vaikuttaa toimintaan ja toiminta vaikuttaa ilmapiiriin.

Ilmapiiri metodologiana

- Ilmapiirien kautta voi kysyä asioiden ja voimien kokoontumisista.
- Ilmapiiri on suhteinen lähestymistapa.
- Ilmapiirien kautta voi tunnistella sitä, mitä ei ole helposti näkyvillä: haamumaisia läsnäoloja, historioita, sitä mistä ei puhuta tai mikä on tarkoituksella poispyyhitty.
- Ilmapiirin metodologioiden valossa ilmiöt näyttävät usein ambivalentin puolensa, ne ovat sekä-että.
- Ilmapiirin kautta voi avata ajan ja paikan kompleksisuutta (tärkeää etenkin digitaalisessa maailmassa).
- Ilmapiirin kautta voi avata sosiaalisten prosessien laatua: rytmejä, intensiteettejä, voimia ja liikkeitä.
- Ilmapiirejä tutkimalla voi kehittää huomioimisen taitoja.
- Ilmapiiri korostaa aistien merkitystä tutkimuksessa mutta muistuttaa myös tuntevasta maailmasta ihmisen aistien tuolla puolen.
- Ilmapiiri auttaa tutkimaan materiaalisen ja affektiivisen todellisuuden kietoutuneisuutta ja sen muutoksia.
- Ilmapiirin etnografiassa on etusijalla tunteva ja ruumiillisesti läsnä oleva tutkija.
- Ilmapiirien ristiriitaisuus ja hankaukset ovat tärkeitä kriittisen tutkimuksen lähtökohtia.
- Ilmapiirin tutkimus välttää johtopäätöksiin kiirehtimistä.
- Ilmapiirin tutkiminen suosii kokeilevia analyysin ja tieteellisen esittämisen tapoja.

Taulukko 1, muistilappu. Ilmapiiri käsitteenä, ilmiönä ja metodologiana.

VIITTEET

- 1 Kun tässä luvussa etenemme museon ilmapiiiristä toiseen, nostamme otsikoihin muutaman nimetyn ilmapiiirin, joita tarkastelemme erityisesti. Museon ilmapiiirit eivät kuitenkaan pelkisty näihin nostoihin.

KIRJALLISUUS

Affifi, Ramsey & Christie, Beth (2019) "Facing Loss: Pedagogy of Death". *Environmental Education Research* 25:8, 1143–1157.

Ahmed, Sara (2014) *The Cultural Politics of Emotion*. NED-New edition, 2. Edinburgh University Press, Edinburgh. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g09x4q>

Anderson, Ben & Ash, James (2015) "Atmospheric Methods". Teoksessa Philip Vannini (toim.) *Non-representational Methodologies: Re-envisioning Research*. Routledge, New York, 34–51.

Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press, Durham.

Steven D. Brown, Ava Kanyeredzi, Laura McGrath, Paula Reavey & Ian Tucker (2019) Affect theory and the concept of atmosphere, *Distinktion: Journal of Social Theory*, 20:1, 5-24, DOI: 10.1080/1600910X.2019.1586740

Bryan, Audrey & Mochizuki, Yoko (2024) "Rethinking Agency, Affect, and Education: Towards New Childhood and Youth Studies in the Anthropocene". Teoksessa Johanna Wyn, Helen Cahill & Herman Cuervo (toim.) *Handbook of Children and Youth Studies*. Springer, Singapore, 1075–1094. https://doi.org/10.1007/978-981-99-8606-4_137

Carroll, Khadija Z. (2008) "Curating Curiosity: Wonder's Colonial Phenomenology". Teoksessa Tim Mehigan (toim.) *Curating Curiosity: Wonder's Colonial Phenomenology*. Rodopi, Amsterdam, 203–225.

Celermajer, Danielle, Burke, Anthony, Fishel, Stefanie, Fitz-Henry, Erin, Rogers, Nicole, Schlosberg, David & Winter, Christine (2025) *Institutionalising Multispecies Justice*. Cambridge University Press, Cambridge.

Colebrook, Claire (2019) "A Cut in Relationality: Art at the End of the World". *Angelaki* 24:3, 175–195.

Crutzen, Paul J. & Stoermer, Eugene F. (2000) "The 'Anthropocene'". *Global Change Newsletter* 41: 17–18.

Cunsolo, Ashlee & Ellis, Neville R. (2018) "Ecological Grief as a Mental Health Response to Climate Change-Related Loss". *Nature Climate Change* 8:4, 275–281.

Cunsolo Willox, Ashlee, Harper, Sherilee L., Edge, Victoria L., Landman, Karen, Houle, Karen, Ford, James D. & the Rigolet Inuit Community Government (2013) "The Land Enriches the Soul: On Climatic and Environmental Change, Affect, and Emotional Health and Well-Being in Rigolet, Nunatsiavut, Canada". *Emotion, Space and Society* 6:1, 14–24.

van Dooren, Thom (2014) *Flight Ways: Life and Loss at the Edge of Extinction*. Columbia University Press, New York.

van Dooren, Thom (2019) *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds*. Columbia University Press.

van Dooren, Thom, Kirksey, Eben & Münster, Ursula (2016) "Multispecies studies: Cultivating arts of attentiveness". *Environmental Humanities* 8:1, 1–23.

Edensor, Tim & Sumartojo, Shanti (2015) "Designing Atmospheres: Introduction to Special Issue". *Visual Communication* 14:3, 251–265.

Gorman, Jamie, Kiilakoski, Tomi, Pasic, Lana & Vallado, Esther (2024) *Youth and Democracy in the Climate Crisis*. Youth Knowledge 31. Council of Europe and European Commission.

Grusin, Richard (ed.) (2015) *The nonhuman turn*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Guttorm, Hanna, Kantonen, Lea & Kramvig, Britt (2019) "Pluriversal Stories with Indigenous Wor(l)ds Creating Paths Behind the Next Mountain". *Dutkansearvi dieđalaš áigedála* 3:2, 148–172.

Happonen, Konsta & Kiilakoski, Tomi (toim.) (2025) *Nuoruuden kolme vuosikymmentä. Nuorisobarometri 2024*. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 251, valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 78. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.

Haraway, Donna J. (2016) *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press, Durham.

Hickman, Caroline, Marks, Elizabeth, Pihkala, Panu, Clayton, Susan, Lewandowski, R. Eric, Mayall, Louise E., Wray, Britt, Mellor, Catriona & van Susteren, Lise (2021) "Climate Anxiety in Children and Young People and Their Beliefs About Government Responses to Climate Change: A Global Survey". *The Lancet Planetary Health* 5:12, e863–e873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)

Hohti, Riikka & Tammi, Tuure (2024) Composting storytelling: An approach for critical (multispecies) ethnography. *Qualitative Inquiry* 30:7, 595–606.

Hohti, Riikka, Tammi, Tuure, Rautio, Pauliina, & Pyyry, Noora (2022a) "Kasvatus antroposeenin aikaan". *Kasvatus & Aika* 16:3, 2-8.

Hohti, Riikka, Haapalainen, Riikka, El Harouny, Noora, Halli, Jonna, Kanko, Miina, Orenius, Marika, ...

- & Wiikari, Lumi (2022b) "Egyptin loiston varjo: Antikoloniaalinen museotyö antroposeenin hetkellä". *Kasvatus & Aika* 16:3, 100-123.
- Hohti, Riikka, Rousell, David, MacLure, Maggie & Chalk, Hannah-Lee (2023) "Atmospheres of the Anthropocene. Sensing and rerouting dis/inheritances in a university museum with young people". *Children's Geographies* 21:1, 123-136.
- Ingold, Tim (2016). On place and the atmosphere. *PAN: Philosophy Activism Nature* (12): 11-12.
- Jackson, Alecia Y. & Mazzei, Lisa A. (2022) *Thinking with Theory in Qualitative Research*. Routledge.
- Julmi, Christian (2017) The concept of atmosphere in management and organization studies." *Organizational Aesthetics* 6.1: 4-30.
- Karsgaard, Carrie & Davidson, Debra (2021) "Must We Wait for Youth to Speak out before We Listen? International Youth Perspectives and Climate Change Education". *Educational Review* 75:1, 74-92. <https://doi.org/10.1080/00131911.2021.1905611>
- Kiilakoski, Tomi & Laine, Riku (toim.) (2021) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri*. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 237, valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 69. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.
- Kolehmainen, Marjo & Mäkinen, Katariina (2021) "Affective Labour of Creating Atmospheres". *European Journal of Cultural Studies* 24:2, 448-463.
- Kraftl, Peter, Taylor, Affrica & Pacini-Ketchabaw, Victoria (2020) "Introduction to Symposium: Childhood Studies in the Anthropocene". *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 41:3, 333-339.
- Kurth, Charlie & Pihkala, Panu (2022) "Eco-Anxiety: What It is and Why It Matters". *Frontiers in Psychology* 13, 1-3.
- Laine, Sofia (2023) "New Framework Proposal: Planetary Youth Research". *Youth and Globalization* 5:1, 15-43.
- Lappalainen, Sirpa (2007) "Havainnoinnista kirjoitukseksi" Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Vastapaino: Tampere.
- Lorimer, Jamie, Hodgetts, Tim & Barua, Maan (2019) "Animals' Atmospheres". *Progress in Human Geography* 43:1, 26-45.
- Malone, Karen (2017) *Children in the Anthropocene: Rethinking Sustainability and Child Friendliness in Cities*. Springer / Palgrave Macmillan, London.
- Massumi, Brian (2009) "National Enterprise Emergency: Steps Toward an Ecology of Powers". *Theory, Culture & Society* 26:6, 153-185.
- Mayes, Eve & Center, Evan (2023) "Learning with Student Climate Strikers' Humour: Towards Critical Affective Climate Justice Literacies". *Environmental Education Research* 29:4, 520-538.
- McCormack, Derek P. (2018) *Atmospheric Things: On the Allure of Elemental Envelopment*. Duke University Press, Durham.
- Ojala, Maria, Cunsolo, Ashlee, Ogunbode, Charles A. & Middleton, Jacqueline (2021) "Anxiety, Worry, and Grief in a Time of Environmental and Climate crisis: A Narrative Review". *Annual Review of Environment and Resources* 46:1, 35-58.
- Pekkarinen, Elina & Tuukkanen, Terhi (2020) *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4.
- Pihkala, Panu (2022) "The Process of Eco-anxiety and Ecological Grief: A Narrative Review and a New Proposal". *Sustainability* 14:24, 1-53.
- Pihkala, Panu (2024) "Youth Work and Climate Emotions". Teoksessa Jamie Gorman, Tomi Kiilakoski, Lana Pasic & Esther Vallado (toim.) *Youth and Democracy in the Climate Crisis*. Youth knowledge 31. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 89-110.
- Pink, Sarah (2015) *Doing Sensory Ethnography*. SAGE, London.
- Radomska, Marietta (2023) "Ecologies of Death, Ecologies of Mourning: A Biophilosophy of Non/Living Arts". *Research in Arts and Education* 2023:2, 7-20. <https://doi.org/10.54916/rae.127532>
- Rauste-von Wright, Maijaliisa, von Wright, Johan & Soini, Tiina (2003) *Oppiminen ja koulutus*. WSOY, Helsinki.
- Rautio, Pauliina (2024) "Miltä luontokato tuntuu?". Must-hanke. <https://must-project.fi/milta-luontokato-tuntuu/>
- Rose, Deborah Bird (2011) *Wild Dog Dreaming: Love and Extinction*. University of Virginia Press, Charlottesville & London.
- Rousell, David & Cutter-Mackenzie-Knowles, Amy (2020) "A Systematic Review of Climate Change Education: Giving Children and Young People a 'Voice' and a 'Hand' in Redressing Climate Change". *Children's Geographies* 18:2, 191-208.
- Rousell, David, Mayes, Eve & Verlie, Blanche (2024) "Atmospheres of Youth Climate Justice Activism: Movements of Affective Political Participation". Teoksessa Johanna Wyn, Helen Cahill & Hernán Cuervo (toim.) *Handbook of Children and Youth Studies*, 2. painos. Springer Nature Singapore, Singapore, 1293-1306.
- Russell, J. (2017) "'Everything Has to Die One Day:' Children's Explorations of the Meanings of Death in Human-Animal-Nature Relationships". *Environmental Education Research* 23:1, 75-90. <https://doi.org/10.1080/13504622.2016.1144175>

- Salo, Ulla-Maija, Hohti, Riikka, Lahelma, Elina, Lappalainen, Sirpa & Mietola, Reetta (arvioitavana) Suomettunut lapsuus? Ilmapiiri, muistot ja lapsuuden poliittiset maailmat.
- Schroer, Sara Asu & Schmitt, Susanne B. (toim.) (2018) *Exploring Atmospheres Ethnographically*. Routledge, London.
- Seigworth, Gregory J. & Gregg, Melissa (2010) "An Inventory of Shimmers". Teoksessa Melissa Gregg & Gregory J. Seigworth (toim.) *The Affect Theory Reader*. Duke University Press, Durham, 1–25.
- Seymour, Nicole (2018) *Bad Environmentalism: Irony and Irreverence in the Ecological Age*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Sharpe, Christina (2016) *In the wake: On blackness and being*. Duke University Press.
- Sheldon, Rebekah (2016) *The Child to Come: Life after the Human Catastrophe*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Sitomaniemi-San, J. (2019) "Explorers of the World: Colonial Residues in the Making of Curious Learners". Paper to be presented at CIES 2019 session *Making the Neo-Colonizer: Strategies and Tactics of Subjectification for Development*.
- Soga, Masashi & Gaston, Kevin J. (2018) "Shifting Baseline Syndrome: Causes, Consequences, and Implications". *Frontiers in Ecology and the Environment* 16:4, 222–230.
- Stewart, Kathleen (2011) "Atmospheric Attunements". *Environment and Planning D: Society and Space* 29:3, 445–453.
- Taguchi, Hillevi Lenz (2009) *Going Beyond the Theory/ Practice Divide in Early Childhood Education: Introducing an Intra-active Pedagogy*. Routledge, New York.
- Taguchi, Hillevi Lenz & St. Pierre, Elizabeth Adams (2017) "Using concept as method in educational and social science inquiry". *Qualitative Inquiry* 23:9, 643–648.
- Tammi, Tuure & Rautio, Pauliina (2022) "Kysymmekö oikeita kysymyksiä? Lyhyt johdanto yleisen ihmisen seikkailuihin nuorisobarometrisa ja maailmassa, joka meiltä jää". Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 237, valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 69. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.
- Thomson, Rachel, et al. (2012) "Situated Affect in Traveling Data: Tracing Processes of Meaning Making in Qualitative Research". *Qualitative Inquiry* 18:4, 310–322.
- Tilleczek, K., Terry, M., MacDonald, D., Obrinski, J. & Stinson, J. (2023) "Towards Youth-Centred Planetary Health Education". *Challenges* 14:1, 1–14. <https://doi.org/10.3390/challe14010003>
- Tsing, Anna Lowenhaupt (2015) *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton University Press, Princeton.
- Wall, Illan Rua (2019) "Policing Atmospheres: Crowds, Protest and 'Atmotechnics'". *Theory, Culture & Society* 36:4, 143–162.
- Verlie, Blanche & Neimanis, Astrida (2023) "Breathing Climate Crises: Feminist Environmental Humanities and More-than-Human Witnessing". *Angelaki* 28:4, 117–131.
- Winter, Christine J. (2023) "Unearthing the Time/Space/ Matter of Multispecies Justice". *Cultural Politics* 19:1, 39–56.
- Ylirisku, Henrika (2021) *Reorienting Environmental Art Education*. Aalto University, Helsinki.